

วิวัฒนาการเศรษฐกิจภาคใต้

สงบ ส่องเมือง

เศรษฐกิจภาคใต้ในปัจจุบัน จะมี 2 รูปแบบ ชำช้อนกันอยู่ คือ แบบศักดินา และทุนนิยม นักวิชาการบางคนเรียกลักษณะเศรษฐกิจเช่นนี้ รวม ๆ กันว่า "กึ่ง-ศักดินากึ่งทุนนิยม" ซึ่งก็แล้วแต่ว่ารูปแบบการผลิตใดจะมีความเข้มแข็งมากกว่ากัน ถึงแม้ว่า ปัจจุบันการผลิตแบบ-ทุนนิยม จะขยายตัวมากในภาคอุตสาหกรรมโรงงาน เมืองแร่ และยอ่ยหิน การประมง และพืชผลบางชนิด แต่การผลิตแบบศักดินาก็ยังมีความเข้มแข็งกว่า ไม่ว่าจะพิจารณาจากจำนวนแรงงาน ปัจจัยการผลิต หรือมูลค่า ผลผลิตที่ได้จากเศรษฐกิจทั้ง 2 แบบ ผู้ศึกษาสังคมไทย บางกลุ่มจึงสรุปว่า สังคมไทยปัจจุบันมีรูปแบบการผลิตทุน-นิยมยังไม่มากพอที่จะลบล้างเอกลักษณ์ของสังคมศักดินาได้ กระบวนการที่ระบอบสังคมเก่าผันแปรไปเป็นระบอบสังคมใหม่เช่นนี้เรียกว่า "สังคมระยะผ่าน"^{1/} ไม่ใช่สังคมนุ-นิยม จะอย่างไรก็ตาม รูปแบบการผลิตทั้ง 2 แบบได้ ดำรงอยู่ในสังคมภาคใต้อย่างมาก แต่ละรูปแบบมีปฏิสัมพันธ์ ต่อกันและยังเป็นตัวกำหนดโครงสร้างเบื้องต้น ไม่ว่าจะ เป็นการดำรงอยู่หรือทิศทางของการเปลี่ยนแปลง โดย

เฉพาะรูปแบบของรัฐบาลและระบบข้าราชการ กำเนิด พัฒนาการและเอกลักษณ์ของทุนนิยมไทย ยังมีปฏิสัมพันธ์ กับทุนนิยมโลกอย่างแยกกันไม่ออก นักวิชาการบางคน เรียกรูปแบบของทุนนิยมไทยว่า เป็นชนอหนึ่งของทุนนิยม-โลก ที่เติบโตขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของทุนนิยมใน ประเทศจักรวรรดินิยมเข้ามาয়สังคมไทย จึงเรียกลักษณะ ของทุนนิยมที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยว่า "ทุนนิยมพึ่งพา" หรือ "กึ่งอาณานิคม"^{2/} เศรษฐกิจภาคใต้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของเศรษฐกิจไทย จึงมีลักษณะรูปแบบเช่นเดียวกัน กล่าวคือพิหารไม่สมบูรณ์ ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ระหว่าง "กึ่งศักดินา และกึ่งอาณานิคม"

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ ของภาคใต้วางที่สำคัญและมีความหมายต่อปัจจุบันมากที่สุด คือ ช่วงการเปลี่ยนแปลงจากระบอบศักดินาสู่ทุนนิยม ซึ่ง ยังคงดำเนินอยู่ในขณะนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจของภาคใต้ในขณะนี้จึงพิจารณาเป็นลำดับมา ตั้งแต่ เศรษฐกิจศักดินาดั้งเดิมกับการผลิตแบบยังชีพ

เศรษฐกิจแบบศักดินาคึ่งเดิมนับการผลิตแบบยังชีพ

ก่อนเปิดประเทศ ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ระบบเศรษฐกิจไทยรวมทั้งทางภาคใต้ยังเป็นแบบศักดินาคึ่งเดิมน กล่าวคือ ราษฎรไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง มีเพียงสิทธิจับจองที่ดินทำกินชั่วคราวชั่วระยะ ที่ได้รับตราแดงและตราจองจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินและทรัพยากรทั้งหมด แต่เพียงผู้เดียว จึงถือว่าที่ดินและทรัพยากรทั้งหมดในพระราชอาณาจักรเป็น "พระราชทรัพย์ของหลวง" พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจ ที่จะพระราชทานให้สัมปทานหรือให้เช่าแก่บุคคลผู้ใดก็ได้ตามพระราชอัธยาศัย โดยผู้ที่รับมอบไปทำประโยชน์นั้น จะต้องแบ่งผลผลิตส่วนหนึ่งมอบให้แก่พระมหากษัตริย์ในรูปของ "ส่วยสาอากร" หรือ "ส่วยสัจจ่ายการ" ในขณะที่เดียวกันราษฎรทั้งหมดยังถูกรอบงำจากพันธนาการตามระบบไพร่อีกด้วย แม้ว่าไพร่ในหัวเมืองส่วนใหญ่จะมีฐานะเป็นไพร่สม สังเกตเจ้าเมืองและกรรมการเมือง ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้าเดือนออก 3 เดือนทำราชการในเมืองหลวง แต่ไพร่สมหัวเมืองจำนวน 2 ใน 3 จะถูกเกณฑ์ทำราชการในหัวเมือง และทำงานส่วนตัวให้แก่เจ้าเมือง และกรรมการเมือง ไปร่สมอีกจำนวน 1 ใน 3 จะถูกเกณฑ์ไปทำส่วยชนิดต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ส่วยแพนกระดาน ดิบประสิ่ว ดิบก ยางรัก และส่วยรง ตามตำราชธานี และราชสำนักต้องการ^{3/} ราษฎรในยุคนั้นไม่มีสิทธิเสรีภาพส่วนตัว ไม่มีสิทธิทางต้องขึ้นและสังกัดอยู่กับมูลนาย มีสถานภาพเป็นเพียงทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ไทยยุคนั้นจึงเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมดในประเทศ ทั้งที่ดิน แรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติ จึงไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรคิดหรือประดิษฐ์ผลิตสินค้าต่าง ๆ สร้างมูลค่าส่วนเกินเพื่อแลกเปลี่ยนมาเป็นเงินทุน สะสมเพื่อลงทุนไปเรื่อย ๆ ได้เลย จะมีเวลาว่างจากการทำราชการ และส่วยเพียงพอสำหรับการทำไร่ ทำนา หาของป่า และจับสัตว์น้ำมา เพื่อแลกเปลี่ยนกับปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพไปเพียงวัน ๆ เท่านั้น ช่างฝีมือต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็น

พื้นฐานสำคัญของการวางรากฐานทางด้านเทคโนโลยีขั้นสูงในสังคม ก็มักจะตกไปอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าขุนนางศักดินาทั้งหมด ไม่มีชนชั้นช่างฝีมืออิสระ ส่วนอัตราการรวมในครัวเรือนก็เป็นเพียงการผลิตในยามว่างงานตามฤดูกาล เพื่อใช้ในครัวเรือน ว่างเจ้านายและราชสำนักเท่านั้น ที่มีซื้อขายแลกเปลี่ยนกันก็เป็นส่วนน้อย และอยู่ในวงศาคนญาคูมากกว่า

สภาพเช่นนี้กำหนดให้ครัวเรือนต่าง ๆ มุ่งที่จะผลิตอุปโภคบริโภคที่จำเป็น ในครอบครัวเองทั้งหมด และเนื่องจากหมู่บ้านต่าง ๆ มักจะอาศัยรวมกันแบบ "เครือญาติ" มีการยึดถือความผูกพันทางสายโลหิต เพื่อกันไกล และเพื่อนร่วมสาบานอย่างเข้มงวด มีการัญญาติทั้งทางฝ่ายบิดาและมารดา มีการจัดลำดับบุคคลในหมู่บ้านตามหลักอาวุโส และเครือญาติ สมาชิกในชุมชนต่าง ๆ จึงมีสายสัมพันธ์เอื้อโยถึงกันหมด มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันและร่วมทุกข์สุขกันในระดับที่สูงมาก มีหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้อาวุโส และเป็นต้นขั้วหน้าถือตักกันว่า เป็นคนดี เป็นผู้นำสังคมหมู่บ้านมีอิทธิพลเหนือสมาชิกมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน อันเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนต่าง ๆ ในเขตร้อนชื้นและมรสุม ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ และที่ราบลุ่มน้ำขัง ในขณะที่มีความรุนแรงจากแสงแดด ปริมาณฝน ลมพายุ และไข้ป่าต่าง ๆ จึงทำให้ผู้คนเข้าไปบุกเบิกสร้างที่ทำกินและที่อยู่อาศัยได้มากมาย ตามระดับของความเจริญทางประยุควิทยา ที่แพร่หลายเข้าไปจากภายนอกมากกว่า การสร้างสรรคขึ้นเองจากภายใน ผู้คนที่อาศัยอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ จึงมีจำนวนจำกัด และสามารถพึ่งตนเองได้โดยปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ จะมีก็เพียงการแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคและบริโภคบางอย่าง ที่ต้องการความแปลกใหม่เท่านั้น

ลักษณะของชุมชนโดยทั่วไป จะมีอยู่ 2 แบบ

คือ ชุมชนเกษตรที่อยู่ภายใน กับชุมชนท่าเรือที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำหรือชายฝั่งทะเล ชุมชนเกษตรมักจะนำเอาข้าว ของป่า และพืชผักต่าง ๆ ไปแลกกับเกลือ และกุ้งหอย ปู ปลา กับชุมชนชายฝั่ง ลักษณะเศรษฐกิจจึงเป็นแบบ "ของแลกของ" ตามตลาดนัด ที่ชุมชนต่าง ๆ และระหว่างวางคาคนญาติ เพื่อนฝูงเท่านั้น การค้าระหว่างชุมชนจึงมีน้อย เศรษฐกิจแบบเงินตราขยายตัวอย่างจำกัด การบริโภคของประชาชนจำกัดตามไปด้วย กล่าวคือ มีเฉพาะสิ่งที่ผลิตได้เองในท้องถิ่นเท่านั้น

แต่เนื่องจากภาคใต้ มีลักษณะเป็นทางผ่านของเส้นทางเดินเรือระหว่างประเทศ จึงมักจะเกิดชุมชนท่าเรือ ที่เป็นศูนย์กลางระหว่างชุมชนเกษตรภายในกับต่างชาติ ชุมชนเช่นนี้มีลักษณะเศรษฐกิจแบบการค้า แต่ไม่สามารถสะสมทุนเป็นนายทุนอิสระ เพราะกิจการค้าส่วนใหญ่อยู่ในกำมือเจ้าเมือง กรมการเมือง และชาวจีน อันอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้า และขุนนางในราชธานี ซึ่งได้ดำเนินนโยบายการค้าแบบพาณิชย์นิยม กล่าวคือผูกขาดการค้าและซื้อถูกขายแพง ผู้ที่ได้ประโยชน์จากการค้าตามท่าเรือต่าง ๆ เป็นต้น ชุมพร หลังส่วนไชยา กาญจนดิษฐ์ นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ตรัง ภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า และระนอง ส่วนใหญ่จึงได้แก่เจ้าเมือง กรมการเมือง พ่อค้าจีน เจ้า และขุนนางในราชธานี ซึ่งนำเงินรายได้เกือบทั้งหมดไปใช้จ่าย เพื่อรักษาเกียรติยศ ศักดิ์ศรี และเชิดชูสถาบัน ศักดิ์นาไม่ให้เกิดค่าลงไป โดยเฉพาะวัด และวังต่าง ๆ ของเจ้านาย การสะสมทุนแบบทุนนิยมจึงไม่ปรากฏ จะมีการลงทุนบ้างก็เป็นการขูดรีดแบบศักดินา เป็นต้นว่าการออกเงินกู้ การรับจ้างองสิ่งของ และการได้กอบเอาสจากคนเฒ่ามาเป็นของตน พวกเจ้าเมืองและกรมการเมืองเมืองสำคัญ ๆ ยังมีอำนาจศักดินาแบบศักดินากับราชสำนัก กล่าวคือต้องส่งดอกไม้เงินทอง และเครื่องราชบรรณาการตามมีทางราชธานีกำหนดอีกด้วย นับว่าทางฝ่ายราชธานีได้ร่วมมือกับเจ้าเมือง กรมการเมือง และชาวจีนขูดรีดราษฎรให้มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่ยังชีพเท่านั้น

ตามระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ชุมชนต่างทางภาคใต้ต้องทำการผลิตหลายอย่าง ตั้งแต่การทำนาทำไร่ ทำสวน เครื่องจักสาน ทอผ้า ทำเครื่องโลหะ เครื่องถม เครื่องปั้นดินเผา การหาปลา หาของป่า เลี้ยงสัตว์และปลูกผักสวนครัว ต่อเรือ จับสัตว์ป่า ทำเหมืองแร่และอื่น ๆ^{4/}

การทำนาทำไร่ จัดว่าเป็นอาชีพหลักเพื่อผลิตข้าวไว้บริโภค ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนส่วนใหญ่ของภาคใต้ผลิตข้าวไม่พอบริโภค จึงต้องผลิตสินค้าอย่างอื่นขาย เพื่อซื้อข้าวจากภาคกลาง พม่า และไทรบุรีมาบริโภค โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งตะวันตก จะประสบกับปัญหาที่รุนแรงมาก เพราะมีที่ตั้งเหมาะปลูกจำกัดและราษฎรนิยมประกอบอาชีพอื่น เป็นต้นว่าทำเหมืองแร่ และค้าขายมากกว่า มีเฉพาะที่พัลลวงและนครศรีธรรมราชทางชายฝั่งตะวันออกเท่านั้นที่ผลิตข้าวพอบริโภค แต่ก็ถือว่าโชคดี เพราะแม้ว่าจะผลิตข้าวไม่พอกินแต่ก็มีทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่นชดเชย สามารถผลิตขายเพื่อซื้อข้าวบริโภคได้เพียงพอเป็นต้นว่า การทำเหมืองแร่ การทำสวนผลไม้ งานหัตถกรรมในครัวเรือน การหาของป่าและอื่น ๆ

การทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ ทำกันมานาน ตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะการทำเหมืองแร่ดีบุกทางชายฝั่งตะวันตก นอกจากนั้นก็ยังมีเหมืองทองคำ ตะกั่ว และเหล็ก ซึ่งเป็นเหมืองแร่แบบเก่าคือ เหมืองหาบร้อนแร่ และเหมืองแล่น เป็นต้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา การทำเหมืองแร่แบบเก่าทางภาคใต้ชายฝั่งตะวันตกขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะปริมาณความต้องการดีบุกในตลาดโลกสูงขึ้น เพื่อนำเอาไปทำแผ่นเหล็กกล้าสำหรับบรรจุอาหารกระป๋อง^{5/} การขูดรีดกรรมและนายเหมือง จึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากระบบส่งส่วยซึ่งขูดรีดแรงงานมาเป็นระบบการผูกขาดการผลิตและจำหน่ายดีบุก ซึ่งเป็นการขูดรีดผลผลิตส่วนเกินโดยอาศัยกลไกทางราคา ทำให้การผลิตแบบศักดินาในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการทำเหมืองแร่ เปลี่ยนแปลงไปเป็น

รูปแบบใหม่ ซึ่งเรียกกันในสมัยต่อมาว่า "ระบบเทศาภิบาล" กล่าวคือทางฝ่ายรัฐบาลได้อาศัยเจ้าเมืองต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการชูดริผลผลิต และราคาสินค้าจากกรรมกรและนายเหมือง โดยมอบหมายให้เจ้าเมืองเหล่านั้น เป็นผู้ผูกขาดทำภาษีในหัวเมืองของตนทั้งหมด เพื่อเพิ่มภาษีให้มากขึ้น เจ้าเมืองได้หาเงินมาทรงแจกจ่ายให้จมนายเหมืองนำไปลงทุนทำเหมืองก่อน แล้วส่งคืนผูกขาดเงินตียมไปลงทุน ผลตอบแทนที่ได้จากการทำเหมืองจึงแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ตกเป็นผลประโยชน์ของเจ้าเมืองซึ่งส่วนหนึ่งต้องส่งมอบให้แก่รัฐบาลกลางในรูปของ "ภาษีผลประโยชน์" ที่เหลือเจ้าเมืองนำไปทรงแจกจ่ายแก่นายเหมือง และเลี้ยงครอบครัวข้าทาสบริวาร ส่วนที่เป็นของจมนายเหมืองแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งส่งไปเลี้ยงครอบครัวในเมืองจีน อีกส่วนหนึ่งนำไปลงทุนทำเหมือง ซึ่งเป็นภาระสะสมจากการชูดริแรงงานกรรมกรจีนเข้ามาสนใจมาก เพราะนายเหมืองหลายคน ประสบความสำเร็จจากการสะสมทุนครั้งนั้นสามารถขยายกิจการกลายเป็นนายทุนเหมืองแร่สำคัญ ๆ ในระยะต่อมา ส่วนที่ตกเป็นของกรรมกรจีน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนเช่นกัน ส่วนหนึ่งส่งไปเลี้ยงครอบครัวในเมืองจีน อีกส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตัว กรรมกรเหมืองแร่ชาวจีนจะถูกชูดริจากการซื้อถูกขายแพง สิ่งของทุกอย่างที่เจ้าเมืองจัดหามาจากจำหน่าย แม้แต่สุรา และฝิ่น ซึ่งใช้สำหรับมอมเมาให้กรรมกรต้องทำงานติดต่อกับเหมืองแร่

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ธุรกิจการทำเหมืองแร่เริ่มขยายมาสู่ชายฝั่งตะวันออกของภาคใต้ บริเวณเมืองระแงง และยะลาที่นับังสตาร์ ขณะเดียวกันการใช้ตึกเพื่อผลิตหรือรักษาแร่เพิ่มขึ้น^{6/} อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากการขยายตัวของการค้าหลังเปิดประเทศ

การทำสวนผลไม้ แม้จะไม่มีผลต่อเศรษฐกิจการค้า แต่มีว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของเศรษฐกิจแบบยังชีพ กล่าวคือ ครัวเรือนต่าง ๆ ทางภาคใต้จะทำนาและทำสวนควบคู่กันไป โดยทำสวนในฤดูว่างงานจาก

ไร่นา และมักจะอยู่ในบริเวณเดียวกันที่สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ นอกจากบางครัวเรือนเดินทางไปจับจองสร้างสวนทางไกลบ้านเรือนออกไป บริเวณเชิงเขา หรือที่ดอนสวนผลไม้ดั้งเดิมของภาคใต้ นิยมปลูกผลไม้พื้นเมืองเขตร้อนชื้นและมรสุม จำพวกเงาะ ลางสาด ทุเรียน มะม่วง ขนุน มังคุด ละมุด จำปาตะ ส้มต่าง ๆ สะท้อน มะไฟ และอื่น ๆ นอกจากสวนผลไม้เหล่านี้แล้วราษฎรยังนิยมทำสวนมะพร้าว สวนชุนมาก และสวนจากไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน และทำจากงหลังคา การทำสวนเหล่านี้ นับว่าเป็นอาชีพพื้นฐานเดิมมีผลอย่างมาก ต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวกยางพารา มะพร้าว เงาะ ทุเรียน กาแฟ และปาล์มไผ่ในยุคนั้นต่อมา ซึ่งนับว่าเป็นอาชีพที่มีความต่อเนื่องกันมา และส่วนใหญ่มักจะรักษาแบบแผนเก่า ๆ เอาไว้ ยกเว้นสวนยางพาราและสวนปาล์มไผ่ ที่ลงทุนเชิงธุรกิจโดยคนนอกภูมิภาคไม่เข้าหาพื้นเมือง

งานหัตถกรรมในครัวเรือน เป็นอาชีพที่สำคัญที่แสดงเอกลักษณ์ของเศรษฐกิจแบบยังชีพอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีทำกันแทบทุกครอบครัว สำหรับใช้เป็นภาชนะในครัวเรือนโดยเฉพาะ มีผลิตตั้งแต่เครื่องจักสาน เป็นต้นว่า ตะแกรง กระตัง ตะกร้า ชะลอม กระเจี๋ย หีบใส่ผ้า หีบหมาก เครื่องจักปลาชนิดต่าง ๆ และเครื่องสีข้าว ซึ่งทำกันทั่วไปเกือบทุกครัวเรือน การทอผ้าพื้นเมืองซึ่งใช้ทุกแบบดั้งเดิม มีการทอผ้าชิ้นดีจำพวกผ้ายก และผ้าธรรมดา การทำเครื่องถม เครื่องโลหะใช้ในครัวเรือน และการเกษตร และเครื่องเงินทองรูปพรหมต่าง ๆ ซึ่งทำกันมากในเมืองนครศรีธรรมราชและสงขลา ส่วนใหญ่ทออยู่ในกำมือชาวจีน และทำขึ้นใช้แพร่หลายเฉพาะชนชั้นสูง การทำเครื่องปั้นดินเผาจำพวกโอ่ง อ่าง หม้อไฟ และกระเบื้อง ซึ่งมีมากที่สุดสงขลา การต่อเรือมาดและเรือสำเภาขนาดกลางที่กาญจนบุรี ชุมพร และสงขลา อย่างไรก็ตาม ประยุกต์วิทยาทางด้านช่างฝีมือเหล่านี้ ส่วนใหญ่สูญหายไปหลังจากเปิดประเทศ จึงนับว่าเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญทางด้านนี้ และขาดความต่อเนื่องในการเชื่อมต่องระหว่างประยุกต์วิทยาดั้งเดิม กับประยุกต์

วิทยาลัยใหม่ที่ได้รับมาจากโลกตะวันตก จึงต้องมาเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด ทำให้สังคมไทยล้าหลังและขาดแคลนความรู้ทางด้านนี้เป็นอย่างมาก

การหาของป่า - เป็นอาชีพที่สำคัญชนิดหนึ่ง มีตั้งแต่ไม้ผิง ซี้ผิง กระวาน ไม้จันทน์ ไม้มะริด กรักซี่ กรักขุม ชะลูด หวาย สะตอ ลูกเนียง ลูกเหียง สมุนไพร และสัตว์ป่า ซึ่งมียาหลายชนิด โดยเฉพาะช้างป่ามีการจับมาฝึกให้ใช้งานกันอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นเครื่องวัดฐานะความมั่งคั่ง สำหรับการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน มีเลี้ยงเบ็ด ไก่ หมู วัว และควายคันธึ้นเมือง เลี้ยงไว้ใช้งานและเป็นอาหารในยามเทศกาลที่สำคัญ ^{7/}

กล่าวโดยสรุปแล้ว ก่อนเปิดประเทศปี 2394 เศรษฐกิจภาคใต้โดยส่วนรวมเป็นแบบพอยังชีพ และมีการชูดริคแบบศักดินา ทั้งจากรัฐบาลกลางในรูปของการเกณฑ์แรงงาน ส่วย ภาษีอากร ดอกไม้เงินทอง และเครื่องราชบรรณาการ และการชูดริคจากเจ้าเมือง กรมการเมือง และนายทุนท้องถิ่น ในรูปของการชูดริคค่าแรง การซื้อสินค้าราคาแพง และการมอมเมาด้วยอบายมุขเป็นต้นว่า สุรา ฝิ่น และการพนัน อย่างไรก็ตามก่อนเปิดประเทศ 3-4 ทศวรรษ เศรษฐกิจแบบการค้าเริ่มขยายตัวอย่างคึกคัก เพราะการขยายตัวของการผลิตสินค้าเพื่อขาย เป็นต้นว่าการทำเหมืองแร่ อุตสาหกรรมในครัวเรือนบางชนิด เช่นการต่อเรือ และการทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น และการปลูกพืชเศรษฐกิจบางชนิดเป็นต้นว่า ข้าว พริกไทย พริก และมะพร้าว เป็นต้น ซึ่งยังทำกันไม่กว้างขวางนัก การอพยพเข้ามาของชาวจีนตั้งแต่ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ช่วยให้กิจการค้าตามท่าเรือต่าง ๆ คึกคักมากขึ้น จนกระทั่งรัฐบาลยกเลิกการกำหนดสินค้าของหลวง ซึ่งเป็นการชูดริคจากกลไกราคาโดยการผูกขาดการค้า แต่หันมาเก็บภาษีจากสินค้าที่ราษฎรผลิตขึ้นแทน เนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่ทางด้านนี้โดยตรง จึงเปิดประมูลให้เจ้าภาษีนายอากรออกไปผูกขาดเก็บภาษี จากราษฎรอีกต่อหนึ่ง

ซึ่งนับว่าเป็นก้าวสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่มีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจศักดินาเก่าแก่ แบบพอยังชีพ เริ่มปรับตัวไปสู่เศรษฐกิจแบบการค้า ต้นเป็นระยะของการสะสมทุนจากการชูดริค โดยผ่านกลไกทางราคาของพวกพ่อค้าคนกลางเพื่อสายจีน ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีคุณภาพสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะได้พิจารณาในลำดับต่อไป

การขยายตัวของเศรษฐกิจการค้ากับ การชูดริคแบบศักดินา

ในปี 2389 รัฐบาลไทยถูกบังคับจ้กอังกฤษ ให้เซ็นสัญญาเบาริง เพื่อเปิดประเทศทำการค้าแบบเสรีกับประเทศตะวันตก ตามมติธิการค้าเสรีของประเทศกัมพูชาตะวันตก ทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยเริ่มหันไปพึ่งพิงประเทศจักรวรรดินิยม ตามระบบการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม กล่าวคือ เศรษฐกิจของไทย เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบพอยังชีพในระบบศักดินาดั้งเดิม ไปทำหน้าที่ผลิตเฉพาะในด้านสินค้าขั้นมูลและวัตถุดิบเพื่อการส่งออก แลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูป สัญญาเบาริงทำให้ประเทศไทยกลายเป็นตลาดสินค้า แหล่งวัตถุดิบ และการลงทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง เพื่อจะขยายกระบวนการสะสมทุนออกไประดับโลก^{8/} ในขณะเดียวกันมีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพในระบบศักดินา ไปสู่เศรษฐกิจการค้าที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลศักดินา รัฐบาลศักดินาไทย จึงปรับระบบเศรษฐกิจ-สังคมของประเทศเสียใหม่ ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นระบบเศรษฐกิจ-สังคมแบบ "รวมศูนย์" เข้าสู่ส่วนกลาง มีการปฏิรูประบบภาษีอากรของประเทศจากระบบ "เจ้าภาษี นายอากร" มาเป็นระบบ "เก็บเป็นราชาธิปไตย" หรือมีเจ้าพนักงานภาษีเก็บภาษีต่าง ๆ เป็นของรัฐบาลโดยตรง เพื่อเพิ่มมาตรการในการเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ในขณะที่เศรษฐกิจการค้าหรือการผลิตเพื่อขาย ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ในสภาพเช่นนี้ทำให้ราษฎรต้องถูกชูดริค

2 ทางในขณะเดียวกัน กล่าวคือ ถูกขูดรีดในรูปแบบของภาษีต่าง ๆ ทั้งภาษีทางตรงและทางอ้อมจากรัฐบาลกลาง และถูกขูดรีดจากพ่อค้าคนกลางเชื้อสายจีน และนายทุนต่างชาติที่คั่งขายผลผลิต ซึ่งเป็นวัตถุดิบและสินค้าขั้นมูลฐานในราคาถูก - เพื่อซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางในราคาแพง ถึงแม้จะมีการปลดปล่อยประชาชนจากพันธนาการบางอย่างในระบบโพร์และทาส แต่ฐานะของราษฎรไทยไม่ดีขึ้นก็เพราะเหตุเช่นนี้เอง

การเปิดประเทศตามสัญญาเบาว์ริง และการปฏิรูปประเทศตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 25 มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพทางภาคใต้หลายประการ คือ ประการแรก ทำให้แบบแผนการผลิตแบบศักดินาดั้งเดิมหรือการผลิตแบบพอยังชีพ ซึ่งครอบครัวหนึ่ง ๆ จะทำการผลิตสินค้าหลายอย่าง เพื่อใช้อุปโภคบริโภคในครอบครัว เริ่มสลายตัวไป หันมาผลิตสินค้าเฉพาะอย่างหรืออย่างลง เพื่อขายเอาเงินไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแทน ประการที่สอง ทำให้เศรษฐกิจภาคใต้มีความผูกพันกับเศรษฐกิจโลก เพราะการขยายการผลิตสินค้าที่เกิดขึ้นทางภาคใต้ เพื่อสนองตอบต่อการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก ไม่ได้เกิดจากความต้องการของตลาดในภูมิภาค ราคาสินค้าและระบบการถ่ายเทสินค้าที่ผลิตได้ จึงตกอยู่ในเงื้อมมือของนายทุนตะวันตก และนายทุนนายหน้าชาวจีนเกือบทั้งหมด การขูดรีดของระบบทุนนิยมโลกได้บีบบังคับเข้าสู่ดินแดนภาคใต้ พร้อมกับมีการขยายการเก็บภาษีของรัฐบาลกลาง ในรูปแบบใหม่ ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ประการที่สาม รัฐบาลกลางได้เพิ่มปริมาณการเก็บภาษีจากชุมชนต่าง ๆ ทางภาคใต้เพิ่มขึ้น เพื่อนำเงินไปเสริมสร้างรัฐประชาชาติที่จัดตั้งขึ้นใหม่ให้เข้มแข็ง เพียงพอที่จะถ่ายโอนอำนาจการเมือง การปกครอง การจัดการทางเศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรมไปไว้ในกำมือของรัฐบาลกลางทั้งหมด นับว่าเป็นการเริ่มข่มขู่แห่งการเก็บภาษีต่าง ๆ จากราษฎรทางภาคใต้อย่างรุนแรง ระหว่างทศวรรษที่ 3-4 ของพุทธศตวรรษที่ 25 รัฐบาลกลางได้เรียกเก็บภาษีอากรจากราษฎรทางภาคใต้ประมาณ 30 ชนิด เป็นต้นว่า

อากรค่านา อากรรังนก อากรเตาสูรา อากรบ่อนเบี้ย อากรค่าน้ำ ภาษีเงิน ภาษีร้อยชักสาม ภาษีทุ่งเพลิง ภาษีเยื่อเคย อากรตึก ภาษีสุกรตาย ภาษีข้าวเปลือก ข้าวสาร ภาษีหนังสัตว์ เขาสัตว์ ภาษีเล็กระจูด ภาษีขี้ผึ้ง ภาษีไข่เต่า ภาษีดอกไม้ ภาษีโรงเรือน อากรตลาด ภาษีใต้ ภาษีขึ้น ภาษีฝาง ภาษีเนื้อปลา ภาษีเอระมรด ภาษีงาช้าง ภาษีกระวาน และเงินผูกปิ่น^{9/} ประการที่สี่ ทำให้ราษฎรทางภาคใต้ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น มีรายได้เพียงพอเลี้ยงชีวิต และครอบครัว เป็นต้นว่ายางพารา มะพร้าว กาแฟ และปาล์มน้ำมัน ประการสุดท้าย มีการสะสมทุนภายในภูมิภาคโดยพ่อค้าคนกลางเชื้อสายจีน ซึ่งเป็นการสะสมเงินที่ต้องใช้เวลายาวนานพอสมควร เพราะผลผลิตส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในภาคใต้ ส่วนใหญ่ถูกขูดรีดจากรัฐบาลกลางในรูปแบบภาษี และถูกถ่ายโอนไปเป็นกำไรของนายทุนต่างชาติตะวันตก จากนโยบายการค้าแบบพาณิชย์นิยมและการค้าเสรีควบคู่กันไป ส่วนดีตกเป็นกำไรของพ่อค้าคนกลางจึงมีน้อย การสะสมเงินจึงจำกัดและต้องใช้เวลายาวนานเป็นพิเศษ แต่มีลักษณะการสะสมเงินที่สำนึกมากโดยเฉพาะในกิจการเหมืองแร่ มีการสะสมเงินขึ้นในภาคใต้เอง จากการขูดรีดแรงงานทาสและอาศัยความวิริยะอุตสาหะจากวิญญูณธุรกิจของชนจีนที่ลงทุนทำเหมืองแร่ หน่อทุนนิยมจึงเริ่มแตกตัวขึ้นทางภาคใต้ตั้งแต่ยุคนี้เอง แต่กว่าจะพัฒนาขึ้นมาถึงบทบาทในสังคมภาคใต้ ก็กินเวลานานหลายทศวรรษ

อย่างไรก็ตาม การผลิตสินค้าส่วนใหญ่ทางภาคใต้ในยุคนี้ ยกเว้นการทำเหมืองแร่ ยังมีลักษณะของการผลิตสินค้าในยุคก่อนทุนนิยม มากกว่าการผลิตสินค้าในยุคนิยม เพราะเป็นการผลิตสินค้าแบบง่าย ๆ บนพื้นฐานการแบ่งงานทางสังคมยังไม่ได้พัฒนาเต็มที่ การผลิตมีลักษณะทำเองใช้เอง ผลผลิตส่วนใหญ่ที่ได้นำเก็บไว้บริโภคเอง ส่วนที่เหลือจากการอุปโภคบริโภคจึงนำออกขาย แลกเปลี่ยนกับสิ่งของจำเป็นอื่น ๆ ที่ตนผลิต

ไม่ได้ การผลิตจึงมีขนาดเล็กและเป็นการผลิตเพื่อมูลค่า การใช้เป็นสำคัญ ไม่ใช่ผลิตเพื่อมูลค่าแลกเปลี่ยนเป็น สำคัญ นอกจากนี้ ผู้ผลิตในสังคมยุคทุนนิยมมักจะเป็น เจ้าของปัจจัยการผลิตเอง และใช้แรงงานของตนเองทำ การผลิต การผลิตและการขายสินค้าล้วนเพื่อหาซื้อสินค้า อื่นซึ่งตนต้องการเป็นสำคัญ ซึ่งต่างจากลักษณะการผลิต และการขายสินค้าแบบทุนนิยมโดยตรง

การผลิตสินค้าแบบทุนนิยม เป็นการผลิต สินค้าขั้นสูงที่มีความซับซ้อนอยู่บนพื้นฐาน การแบ่งงาน ทางสังคมที่จะแยกประนีตยิ่งขึ้น การผลิตมีลักษณะผลิต เพื่อขายเป็นสำคัญ ทั้งยังมีเงื่อนไขพื้นฐานคือ การเกิด ขึ้นและการดำรงอยู่ของชนชั้นกรรมากรรับจ้าง ซึ่งไม่ได้ เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอันใดและต้องขายพลังแรงงาน ให้แก่นายทุน ส่วนนายทุนเป็นผู้ถือครองปัจจัยการผลิต และจ้างกรรมากรรับจ้างทำการผลิต การผลิตและการ ขายสินค้า มีใช้เพื่อต้องการซื้อหาสินค้าอื่นที่ตนต้องการ แต่เพื่อให้ได้มาซึ่งมูลค่าส่วนเกิน อันเกิดจากการขูดรีด แรงงานส่วนเกินของกรรมากร และยังผลให้ทุนงอกเงย เติบโตใหญ่ขึ้น การผลิตทุกอย่างกลายเป็นการผลิตสินค้า แม้กระทั่งพลังแรงงานก็กลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งไปด้วย^{10/}

การก่อตัวของทุนนิยม

การผลิต และการค้าแบบทุนนิยมทางภาคใต้ เกิดขึ้นในเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่เป็นอันดับแรก แล้ว จึงค่อย ๆ ขยายไปสู่เศรษฐกิจสาขาพืชผล ประมง และ อุตสาหกรรมเป็นลำดับไป

การบุกเบิกทำเหมืองแร่ดีบุก ทางภาคใต้ เกิดจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก เข้ามายัง ประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบ และตลาด สินค้าสำเร็จรูป ภาคใต้ของไทยโดยเฉพาะบริเวณเกาะ ภูเก็ต เมืองตะกั่วป่า ระนอง พังงา และตะกั่วทุ่ง เป็นแหล่งที่มีดีบุกมาก และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชาว ตะวันตก มาตั้งแต่ตอนกลางสมัยอยุธยา การผลิตดีบุก ทางภาคใต้ในระยะแรก ๆ เป็นการผลิตแบบสกัดมา

กล่าวคือ รัฐบาลกลางแต่งตั้งขุนนางขุนไพร่ช่วยดีบุกออก มาขุดร่อนแร่ดีบุกตามร่องน้ำ ลำธารต่าง ๆ เพื่อส่งเป็น พระราชทรัพย์ของหลวงไปยังราชธานี ต่อมาภายหลัง เมื่อปริมาณการใช้ดีบุกในตลาดโลกขยายตัว เนื่องจาก อุตสาหกรรมทำแผ่นเหล็กวิลาสเจริญขึ้น การผลิตดีบุก เริ่มก้าวหน้าที่ก้าวทำเหมืองหอบ และเหมืองแล่น ซึ่ง ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยชาวจีน ลักษณะการผลิตจึงเป็น แบบทุนนิยม แต่การผลิตทั้งหมดอยู่ภายใต้การส่งเสริม และการควบคุมของเจ้าเมือง กรรมากรในเมืองในระบบ คักตินา จึงถูกขูดรีดผลผลิตส่วนเกินในรูปของภาษี และ ค่าเช่าหลวงในอัตราที่สูง การสะสมทุนเพื่อขยายการผลิต จึงมีจำกัด ก่อนปี 2453 อุตสาหกรรมเหมืองแร่ทางภาค ใต้ทั้งหมด ยังต้องใช้แรงงานกรรมากรจีนในการผลิตเกือบ ทุกขั้นตอน ถึงแม้ว่าจะมีการเอาเครื่องจักรสูบน้ำ และ เครื่องเจาะหินมาใช้สำหรับตรวจแหล่งแร่ดีบุก รัฐบาล ออกเงินอุดหนุนให้เจ้านายเหมือง นำไปลงทุนทำเหมืองแร่ แล้วก็ตาม แต่การผลิตดีบุกยังขยายตัวช้ามากทั้งทางด้าน ปริมาณ มูลค่าและพื้นที่เพราะกรรมวิธีการทำเหมืองแร่ เหล่านี้ยังล้าหลัง มีขีดจำกัดมากมายและกิจการเหมือง แร่ทั้งหมดยังคงอยู่ในกำมือขุนนางเงินซึ่งอยู่ใต้การอุปถัมภ์ของ เจ้าขุนนางศักดินา

ตั้งแต่ปี 2453 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทาง ด้านประยุกต์วิทยาที่สำคัญในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ กล่าว คือ มีการนำเอาเรือขุดแร่ใช้เครื่องจักรมาใช้แทนการทำ เหมืองแร่แบบเก่า กิจการเหมืองแร่เริ่มเปลี่ยนมือจาก นายทุนจีน ซึ่งมีเงินทุนจำกัดจากการสะสมทุนโดยการ ขูดรีดค่าแรงกรรมากรจีน ไปตกอยู่ในมือนายทุนชาวตะวันตก โดยเฉพาะนายทุนอังกฤษมากขึ้น มีการระดมเงินทุนก้อน ใหญ่จากประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง เพื่อขยายการขูดรีดใน อุตสาหกรรมทำเหมืองแร่ จากกลไกการค้าไปสู่กระบวนการ ผลิตโดยตรงหลังจากนี้เพียง 2-3 ทศวรรษ การ ผลิตแร่ของนายทุนตะวันตก มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการปรับปรุงทางด้านเทคนิคการผลิตให้เหมาะสม กับภูมิ ประเทศ โดยการดัดแปลงเรือขุดให้ใช้งานได้ทั้งบนบก และในทะเล ในปี 2472 ผลผลิตแร่ดีบุกจากเรือขุด

เริ่มมีปริมาณมากกว่าการทำเหมืองแร่แบบเก่าของนายทุนจีน ขณะเดียวกันมีการขยายตัวการทำเหมืองแร่ไปทางชายฝั่งตะวันออกเพิ่มขึ้น ก่อนปี 2468 แร่ดีบุกส่วนใหญ่หรือมากกว่า 3 ใน 4 ผลิตจากเหมืองแร่ทางชายฝั่งตะวันตก แต่หลังจากนั้นมาผลผลิตแร่จากชายฝั่งตะวันออกมีสัดส่วนสูงขึ้นถึงร้อยละ 35 ของผลผลิตดีบุกทั้งประเทศ^{11/} การขยายตัวของการผลิตแบบทุนนิยมถึงเมืองขึ้น ทางภาคใต้ ในเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ ทำให้ธุรกิจอุตสาหกรรมเหมืองแร่ กลายเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศอย่างรวดเร็ว ดีบุกกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญเป็นอันดับ 2 รองจากข้าวอยู่เป็นเวลาหลายสิบปี จนกระทั่งปี 2499 จึงตกไปอยู่ในอันดับ 4 รองจากข้าว ยางพารา และไม้สัก^{12/}

ในขณะเดียวกัน นายทุนต่างชาติยังได้เข้ามาทำเหมืองสูบ โดยใช้เครื่องจักรสูบน้ำและสูบน้ำรายอีกด้วย โดยเฉพาะในบริเวณที่มีแร่ไม่อุดมสมบูรณ์มากนัก เปิดโอกาสให้นายทุนจีน เริ่มเปลี่ยนวิถีการทำเหมืองแร่แบบเก่า มาลงทุนทำเหมืองสูบโดยเลือกแบบนายทุนตะวันตก และบางคนได้หันไปร่วมลงทุนกับนายทุนตะวันตก นายทุนเหมืองแร่ชาวจีน จึงสามารถปรับตัวและทำธุรกิจเหมืองแร่ของตนต่อไป โดยค่อย ๆ สะสมทุนจะเล็กจะน้อย จนกลายเป็นนายทุนเหมืองแร่รายใหญ่หลายรายในระยะต่อมา

ก่อนปี 2518 แร่ดีบุกที่ผลิตได้แทบทั้งหมดทางภาคใต้ต้องส่งไปจำหน่ายที่บิ๊นและสิงคโปร์ เพื่อถลุงเป็นโลหะดีบุก โดยโรงงานถลุงแร่ขนาดใหญ่ของนายทุนอังกฤษ ก่อนที่จะส่งไปยังประเทศผู้บริโภครวมทั้งโดยตรง ส่วนกรรมกรเหมืองแร่ส่วนใหญ่ก็เป็นคนจีน คนไทยเพิ่งเข้าไปมีส่วนในการทำเหมืองแร่โดยตรง หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว นายทุนเหมืองแร่ที่เป็นคนไทยจึงเกิดล่าช้ากว่านายทุนจีน และนายทุนตะวันตกมาก

ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ความก้าวหน้าและการขยายตัวของยุควิทยายุคในเศรษฐกิจ สาขาเหมือง

แร่ทางภาคใต้ของไทย ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาภายในภูมิภาคจากความขัดแย้งทางชนชั้น แต่เกิดจากการขยายการขุดรีดของระบบทุนนิยมโลกเข้าไปในภาคใต้ โดยได้รับการยินยอมจากรัฐบาลศักดินาในกรุงเทพมหานคร เพราะทางฝ่ายรัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นจำนวนมาก จากการขุดรีดค่าภาคหลวงแร่ และอากรส่งออก นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมมือระหว่างนายทุนต่างชาติ กับรัฐบาลกลางในการแสวงหาประโยชน์จากการขุดรีดแร่ค่าแรง ผลผลิตส่วนเกินและภาษีจากรัฐโดยตรง ทำให้การสะสมทุนภูมิภาคมีอย่างจำกัด การก่อตัวของทุนนิยมในภาคใต้จึงล่าช้า นอกจากนั้นการขยายตัวของการผลิตแร่ทางภาคใต้แบบทุนนิยมถึงเมืองขึ้นมีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของชาวพื้นเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือ ทำให้เศรษฐกิจการค้า ขยายตัวความเหลื่อมล้ำการทำเหมืองแร่และตัวเมืองต่าง ๆ ที่เป็นตลาดกลางขนถ่ายแร่ไปยังต่างประเทศ เศรษฐกิจในหัวเมืองเหล่านี้เริ่มเข้าไปผูกพันกับเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะราคาดีบุกซึ่งขึ้นลงอยู่ตลอดเวลาในตลาดโลก หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ราคาดีบุกลดต่ำลง มีผลกระทบต่อบริษัทผู้ผลิตและผู้ค้าดีบุกรายใหญ่ ๆ ของโลกเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้ บริษัทสเตรทส์ เทรคคิง, อีสเทอร์น สเมลลิ่ง, บิลลิ่งตัน และ ซิงเคป บริษัทเหล่านี้โดยการสนับสนุนจากรัฐบาลของตนได้หันมาร่วมมือกัน เพื่อควบคุมปริมาณการผลิตให้สมดุลย์กับการใช้ดีบุกและพยายามรักษาเสถียรภาพราคาดีบุกไว้จนราคาดีบุกในตลาดดีขึ้น ต่อมาระหว่างปี 2472-2473 ราคาดีบุกในตลาดโลกตกต่ำอีก กลุ่มผู้ผลิตดีบุกจึงรวมตัวกันเพื่อจำกัดจำนวนการผลิต และการซื้อขาย เพื่อรักษาเสถียรภาพราคา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะขาดการสนับสนุนจากรัฐบาลของตน ในปีต่อมารัฐบาลของประเทศผู้ผลิตดีบุก 3 ประเทศคือ อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และโบลิเวีย ได้จัดทำ "ความตกลงระหว่างประเทศเพื่อรักษาระดับดีบุกฉบับแรก" มีอายุ 3 ปี ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วย และได้เข้าร่วมทำความตกลงระหว่างประเทศ เพื่อรักษาระดับราคาดีบุกฉบับ 2-4 ระหว่างปี 2477-2489 โดยมีประเทศอื่น ๆ เข้าร่วมเป็นสมาชิก

เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และมีภาวนำเอามาตรการทางด้าน
มูลค่าเพิ่มเข้ามาใช้ เพื่อรักษาเสถียรภาพราคาอย่างเป็น
ทางราชการในปี 2477 แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริง
จึงมากนัก

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ราคาดีบุก
ขาดเสถียรภาพอีก มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ
ผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างรุนแรง ทำให้เกิดแนวความคิดที่
จะจัดทำความตกลงโภคภัณฑ์ระหว่างประเทศ ซึ่งต่อมา
คณะผู้ศึกษาเกี่ยวกับดีบุกระหว่างประเทศ ได้เสนอให้ทำ
"ความตกลงดีบุกระหว่างประเทศ" ซึ่งอยู่ภายใต้การ
สนับสนุนขององค์การสหประชาชาติ จึงมีการร่างข้อตกลง
และให้สัตยาบันในความตกลงดีบุก ระหว่างประเทศฉบับที่
1 เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2499 และหลังจากนั้นมา
มีการทำกันอีกหลายฉบับ จนกระทั่งถึงฉบับที่ 5 ระหว่าง
ปี 2519-2525 มีสมาชิกทั้งหมด 20 ประเทศ แบ่งเป็น
ประเทศผู้ผลิต 6 ประเทศ และประเทศผู้ใช้ 14 ประเทศ
เพื่อร่วมมือกัน ในอันที่จะรักษาเสถียรภาพราคาที่ยุติธรรม
และภาวะของตลาดดีบุก ที่จะช่วยให้ประเทศผู้ผลิตมีความ
เติบโตทางเศรษฐกิจ และสร้างความมั่นใจให้แก่ประเทศ
ผู้ใช้ว่าจะมีดีบุกเพียงพอ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนา
ประยุกต์วิทยามาใช้ผลิตดีบุกอย่างมีประสิทธิภาพ ในการ
ดำเนินงาน จะมีสภาพดีบุกระหว่างประเทศเป็นผู้บริหาร
และกำหนดขีดราคาดีบุกขั้นต่ำสูงสุดเอาไว้ มีมูลค่า
กับชนไว้สำหรับป้องกันมิให้ราคาสูงหรือต่ำจนเกินไป และ
มีการควบคุมการส่งออกดีบุกของแต่ละประเทศ^{13/} ตาม
สัดส่วนที่ผลิตได้

ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มเกิดการ
เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการผลิตดีบุกทางภาคใต้บางประการ
กล่าวคือ รัฐบาลไทยได้เข้ายึดและควบคุมเหมืองแร่ของ
ชาวอังกฤษและออสเตรเลียมาดำเนินการเอง เพื่อกระตุ้น
ญี่ปุ่น เปิดโอกาสให้คนไทยเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับการทำ
เหมืองแร่แบบตะวันตก และเป็นระยะที่ **นายทุนไทยตื่นตัว
สนใจทำกิจการเหมืองแร่อย่างจริงจังขึ้นมา** แต่ในที่สุด
กิจการเหมืองแร่เกือบทั้งหมดต้องหยุดกิจการไป เพราะ

ภาวะสงคราม ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เคยผลิตดีบุก
ได้ประมาณมีละ 15,000 ลองตันโลหะ แต่ภายหลัง
สงครามโลกลดลง เหลือระหว่าง 10,000 - 13,000
ลองตันโลหะต่อปีเท่านั้น กิจการเหมืองแร่จึงชะงักกันไป
ชั่วระยะหนึ่ง แต่ไม่นานนักก็กลับฟื้นตัวขึ้นมาอีก และยังคง
อยู่ในกำมือนายทุนต่างชาติเช่นเดิม เพียงแต่นายทุน-
ไทยมีโอกาสเข้าร่วมทุนมากขึ้น

ในปี 2498 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ส่ง
อุปถัมภ์เหมืองแร่ให้แก่กรมโลหกิจ เพื่อใช้ในการค้นคว้า
ทางวิชาการเผยแพร่แก่เอกชน และให้ทุนแก่เจ้าหน้าที่
กรมโลหกิจไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐฯ หลายคน
ขณะเดียวกับนายทุนอเมริกัน ก็เริ่มเดินทางเข้ามาตรวจ
แหล่งแร่และหาช่องทางในการลงทุน แต่ยังไม่มีการดำเนิน
งานในขณะนี้ อาจจะเป็นเพราะไม่แน่ใจก่อนนโยบาย
ของรัฐบาลไทยขณะนั้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีนิยมลัทธิสังคมนิยม
นิยม การลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกทางภาคใต้จึงยังคงอยู่
ในกำมือของนายทุนอังกฤษ ซึ่งกลับเข้ามาใหม่หลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 และพยายามเข้าร่วมทุนกับรัฐบาล
ไทย ตัวอย่างเช่นในปี 2500 บริษัทเหมืองแร่อังกฤษใน
มลายูได้ร่วมลงทุนกับรัฐบาลไทย จัดตั้งบริษัทอ่าวขามเงิน
จำกัด เพื่อขุดแร่ดีบุกในทะเลนอกฝั่งเกาะภูเก็ต นอก
เขตสัมปทานของบริษัทหูกงคาซาเบอร์ จำกัด ซึ่งกัปตันไมล์
ชาวออสเตรเลียก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 การ
เปลี่ยนแปลงกรมวิจิตรการผลิตดีบุกที่สำคัญในขณะนี้คือ มี
การสร้างเรือขุดแบบใหม่ ที่สามารถขุดแร่ในทะเลลึกกว่า
เดิมลงไปอีก โดยใช้เรือขุดแบบเครื่องขุดน้ำมัน^{14/}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การผลิตแบบทุนนิยม
ทางภาคใต้เริ่มเกิดขึ้นในเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ จาก
การขยายตัวของการขุดแร่ผลิตส่วนเกิน ของระบบทุน
นิยมโลก เข้ามายังธุรกิจสาขาต่าง ๆ ของประเทศกำลัง
พัฒนา ในรูปการลงทุนเพื่อสร้างงานจากประเทศทุนนิยม
ศูนย์กลาง โดยทางฝ่ายรัฐบาลกลางได้ประโยชน์โดยอ้อม
ในรูปของภาษี ค่าธรรมเนียม และค่าภาคหลวง จึงมี
การร่วมมือกัน ระหว่างนายทุนต่างชาติกับรัฐบาลกลาง

เพื่อแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน ในธุรกิจการทำเหมืองแร่ และผลที่คิดมากที่สุดคือการสะสมทุนในภูมิภาคเองเมื่อจำกัด การก่อตัวของทุนนิยมทางภาคใต้จึงใช้เวลานาน และไม่อาจขยายไปสู่ชาวพื้นเมืองใต้โดยตรง เพราะประมุขคัมภีร์วิทย์ทั้งหมดเป็นของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง ไม่ได้ก่อตัวขึ้นในภูมิภาคจากการขัดแย้งทางชนชั้น สภาพเช่นนี้จะปรากฏในเศรษฐกิจสาขาอื่น ๆ ที่มีลักษณะการผลิตแบบทุนนิยม เป็นต้นว่า สาขาพืชผล การประมง และอุตสาหกรรมโรงงาน ดังจะตีพิจารณาเป็นลำดับไป

การเพาะปลูกทางภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ทำตามประเพณีตามแบบแผนเก่า ๆ ในสมัยศักดินาเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าว ยางพารา มะพร้าว ผลไม้ต่าง ๆ กาแฟ และปาล์มน้ำมัน แต่อย่างไรก็ตาม พืชผลเศรษฐกิจบางอย่างถึงแม้จะปลูกตามแบบแผนต่าง ๆ แต่มีเป้าหมายและวิธีการปลูกแตกต่างออกไปเป็นเชิงการค้ามากกว่าการยังชีพ จึงถือว่าการปลูกพืชเหล่านี้ โดยเฉพาะยางพารา มะพร้าว กาแฟ ผลไม้ และปาล์มน้ำมัน เป็นจุดที่ก่อให้เกิดการสะสมทุนแบบทุนนิยม จึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการก่อตัวของทุนนิยมทางภาคใต้ด้วยโดยเฉพาะการผลิตยางพารา

การปลูกยางพาราทางภาคใต้ เช่นเดียวกับ การทำเหมืองแร่ กล่าวคือ เกิดจากการขยายตัวของการชุกชุมของระบบทุนนิยมโลก เข้ามายังภาคใต้ของประเทศไทยในเศรษฐกิจสาขาพืชผล ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นขี้เหล็กยาง หรือผลผลิตที่ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ล้วนเกิดจากการขยายตัวของประเทศทุนนิยมศูนย์กลางทั้งสิ้น เชื่อกันว่าพระยาวิบูลย์ประเทศิสร์ฯ (คอซิมบี๊ พ.ศ. 2400-2456) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นคนแรกที่นำต้นยางมาจากมลายู อาณาณิคมของอังกฤษเข้ามาปลูก แฉะนำราษฎรที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในปี 2442 หลังจากนั้นก็มีการปลูกยางพารากันแพร่หลายทั่วภาคใต้ เมื่อจริงแล้วเป็นการขยายพันธุ์ปลูกยางพาราจากอาณาณิคมของอังกฤษ เข้ามายังทางภาคใต้ของไทยซึ่งในขณะนั้นมีฐานะเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษใน

ประเทศไทย โดยมีชาวจีนโพ้นทะเลเป็นผู้นำเข้ามา การปลูกยางพาราทางภาคใต้ในระยะแรก ๆ ปลูกกันเฉพาะในหมู่ชาวจีนเท่านั้น โดยเฉพาะชาวจีนที่มาจากมลายู และลักษณะการปลูกก็เป็นแบบ "ปลูกกันเอง ทำกันเอง และหัดมาทำกันเอง" โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่พบเห็นมาจากมลายูของอังกฤษ คนกริเตียงก็อาศัยกรรมกริเตียงจากมลายู และยาที่กริเติดีก็ขายผ่านพ่อค้าชาวโมลยาเป็นส่วนใหญ่

ระหว่างปี 2442-2460 มีขี้เหล็กปลูกยางพาราทางภาคใต้ประมาณ 1 แสนไร่ น่ายางที่ผลิตได้มีการแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันแล้ว แต่ไม่มีการคิดและกำหนดขีดข้อย่าง จึงขายรวม ๆ กันไปประมาณกิโลกรัมละ 3 บาท ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่สูงจากเมื่อเปรียบเทียบกับพืชอื่น ๆ กลสิกรซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่จึงหันไปปลูกยางพารากันมาก กรรมวิธิการปลูกก็ใช้แบบที่เคยทำกันมา พันธุ์ยางพาราส่วนใหญ่ก็เป็นพันธุ์พื้นเมืองให้ผลผลิตต่ำ เพราะการค้นคว้าทางด้านนี้ยังไม่มี แต่ราคายางพาราทางภาคใต้จะขึ้นลงอยู่เสมอ ตามปริมาณความต้องการขายในตลาดโลก และบางครั้งราคาตกต่ำลงมาก ตัวอย่างเช่น ในปี 2469 ราคายางพาราลดลงเหลือเพียงกิโลกรัมละ 25 สตางค์เท่านั้น แต่ก็ยังดีกว่าปลูกพืชอื่น ๆ ที่ไม่มีตลาดรับซื้อ การปลูกยางพารายังขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ แม้ว่าราคาจะตกต่ำลงบ้างในบางครั้ง ในปี 2471 หนึ่งไร่ปลูกยางพาราทางภาคใต้ให้ขึ้นเป็น 778,000 ไร่ หนึ่งไร่ประมาณ 7 เท่าตัวในระยะเวลาเพียง 10 กว่าปี แต่หลังจากนั้นก็เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เชื่อกันว่าระหว่างปี 2473-2475 ไม่มี การปลูกยางพาราเพิ่ม เพราะราคายางพาราคงต่ำลงอย่างมาก^{15/}

รัฐบาลศักดินาไทย ไม่ค่อยให้ความสนใจต่อธุรกิจการทำสวนยางพารามากนัก คงเนื่องจากมีปริมาณน้อย และเก็บค่าอากรส่งออกได้ไม่มากนัก ในปี 2453 รัฐบาลไทยโดยกระทรวงเกษตรรากริเตียวได้วางเป้าหมายที่จะส่งเสริมการปลูกข้าว ฝ้าย ยางพารา

และมะพร้าว เป็นสินค้าหลักของประเทศ และกำหนดเขตที่สมควรจะปลูกยางพาราและมะพร้าวว่า "...ควรให้อยู่ในเขตต่าง ๆ อันอยู่ในแหลมมลายู ตลอดคัมมาถึงปรามบุรี...."^{16/} แต่ตลอดสมัยนี้ไม่ปรากฏว่ามีารส่งเสริมธุรกิจการทำสวนยางพาราแต่ประการใด ไม่ว่าจะเป็นการค้นคว้าเรื่องดิน พันธุ์ยาง หรือปุ๋ย อย่างหนึ่งอย่างใด หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 รัฐบาลจึงเริ่มให้ความสนใจที่จะปรับปรุงกรรมวิธีการผลิตยางพารา ให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น

ระหว่างปี 2476-2508 มีการปรับปรุงทางด้านพันธุ์ยาง โดยหน่วยราชการที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในกระทรวงเกษตรธิการ กล่าวคือในปี 2476 ได้จัดตั้งแผนกยางขึ้น และต่อมาได้ขยายงานเป็นกองการยางพร้อมกันนั้น ได้มีการจัดตั้งสถานีทดลองเกี่ยวกับยางพาราขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคใต้ที่มีบทบาทสำคัญคือ สถานีทดลองกลสิกรรมภาคใต้ ที่ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ตั้งขึ้นโดยหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ มีหน้าที่ทำการทดลองค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ และส่งเสริมให้คำแนะนำแก่กสิกร พืชที่สถานีทดลองนั้นชนักก็คือ ยางพารา^{17/} มีการปรับปรุงทางด้านพันธุ์ยางพาราที่ปลูกใหม่โดยการคัดเลือกพันธุ์ต้นเมืองที่มีลักษณะดีมารวมไว้ แล้วคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมจะส่งเสริมแนะนำให้ชาวสวนยางปลูก และคัดเลือกไว้เป็นพันธุ์แม่พันธุ์ด้วย เพื่อผสมพันธุ์ใหม่ให้ดีกว่า ขณะเดียวกันก็ซื้อเมล็ดพันธุ์ยางและกิ่งตายางพันธุ์จากต่างประเทศ เข้ามาปลูกขยายพันธุ์ในสถานีทดลอง เพื่อแจกจ่ายและจำหน่ายให้แก่ชาวสวนยาง แต่การปรับปรุงพันธุ์ยางใหม่ในช่วงนี้ ไม่รู้ต้นน้ำเท่าที่ควร เนื่องจากเจ้าหน้าที่มีจำกัด การศึกษาค้นคว้าเรื่องยางยังมีน้อย^{18/} และประยุกต์วิทยาเกี่ยวกับยางพาราส่วนใหญ่มาจากภายนอก โดยเฉพาะมาเลเซีย

ในปี 2477 ราคายางพาราค้าทั่วโลกลดลงเหลือหบาทละ 4 บาท หรือประมาณกิโลกรัมละ 7 สตางค์เท่านั้น เพราะผลผลิตยางพารามีมากเกินความต้องการของตลาด กสิกรที่ปลูกยางพาราจึงโค่น

บางส่วนเพื่อปลูกมะพร้าว หรือไม้ที่หันไปประกอบอาชีพอื่นแทน ประเทศไทยจึงต้องเข้าร่วมเป็นภาคีใน "ความตกลงควบคุมจำกัดยางระหว่างประเทศ" เพื่อตกลงกันระหว่างประเทศผู้ผลิตยางพาราว่า ประเทศใดควรจะผลิตเท่าใด และส่งเป็นสินค้าออกเท่าใด มีการแบ่งเปอร์เซนต์ยางที่จะผลิต ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เสถียรภาพราคาของยางพาราจึงเริ่มดีขึ้น กสิกรเริ่มหันไปปลูกยางพารากันอีก พื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นเป็น 1,824,000 ไร่ ระหว่างปี 2477-2484 เพิ่มขึ้นจากช่วงระหว่างปี 2469-2471 ถึง 2.3 เท่าตัว และผลจากการเข้าร่วมเป็นภาคี ความตกลงควบคุมจำกัดยางระหว่างประเทศ ประเทศไทยต้องออกพระราชบัญญัติควบคุมจำกัดยาง พุทธศักราช 2477 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติควบคุมจำกัดยาง พุทธศักราช 2479

พระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับ ได้กำหนดวิธีการควบคุมการปลูกยาง การทำยางและการส่งยางพาราออกนอกประเทศ ตามบทบัญญัติแห่งสัญญาจำกัดยางระหว่างประเทศ ซึ่งทางฝ่ายประเทศผู้ผลิตได้ตกลงกำหนดโควตาให้ประเทศต่าง ๆ ผลิตและส่งออกได้ตามโควตาของตน ประเทศไทยได้ออกคู่มือกักกับการขายยาง ให้แก่นักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนประโยคประถมศึกษาภาคสิกรรม ที่ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นผู้ดำเนินงานควบคุมการออกคู่มือ และควบคุมการขายยางของพ่อค้ายาง เจ้าหน้าที่งานพวกนี้มีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า "นายยาง"

ข้อตกลงการควบคุมจำกัดยาง ระหว่างประเทศฉบับแรก สิ้นสุดลงในวันที่ 31 ธันวาคม 2480 ประเทศชาติจึงตกลงต่ออายุสัญญาไปอีก 5 ปี ระหว่างปี 2481-2486 ข้อตกลงฉบับใหม่มีใจความแตกต่างไปจากเดิมบางประการ จึงมีการแก้ไขพระราชบัญญัติควบคุมจำกัดยางเดิมเสียใหม่ โดยออกพระราชบัญญัติควบคุมยาง พุทธศักราช 2481 ขึ้นใช้แทน มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง

พระราชบัญญัติควบคุมยาง พุทธศักราช 2481 มีหลักการปฏิบัติเหมือนฉบับ 2 ฉบับแรก มีข้อแตกต่างกันเพียงในพระราชบัญญัติใหม่ ไม่ได้กำหนดระเบียบและวิธีปฏิบัติลงไว้ในพระราชบัญญัติโดยตรง แต่ให้ทำเป็นกฎกระทรวง ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมยางปี 2481 จนถึงปัจจุบันนี้มีประมาณ 9 ฉบับ^{19/}

หลังจากมีพระราชบัญญัติควบคุมยาง และกฎกระทรวงที่ออกตามมา ทำให้การผลิตยางมีปริมาณที่แน่นอน คุณภาพของยางดีขึ้น ต้องทำเป็นยางแผ่นรมควัน ก่อนจำหน่าย การจำหน่ายต้องมีคู่มือที่ออกโดยเจ้าหน้าที่งาน ราคาขายจึงเริ่มสูงขึ้นและมีเสถียรภาพมากกว่าเดิม กลสิกรทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้หันมาปลูกยางพาราต้องหยุดชะงักลงไป ระหว่างปี 2484-2489 สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ขยายตัวมาถึงประเทศไทย กระทั่งกระทบกระเทือนไปถึงกิจการค้ายาง ราคาขายตกต่ำลงถึงขีดต่ำสุด จนแทบจะไม่มีใครกรีดยางและปลูกยางเพิ่มขึ้นเลย ข้อตกลงว่าด้วยการควบคุมจำกัดยางระหว่างประเทศ สิ้นสุดลงในปี 2497 โดยที่มียางพาราตกค้างเหลืออยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จึงมีการคิดปรับปรุงยางพารามาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ กันเป็นต้นว่า นำมาถนอมเป็นไม้ขี้ผึ้งใช้กับรถยนต์ แต่ใช้ในวงแคบ หลังสงครามระหว่างปี 2489-2496 ราคาขายกลับสูงขึ้นอีก ประเทศอุตสาหกรรมกันตัวขึ้นใหม่ ปริมาณความต้องการยางในอุตสาหกรรมยางรถยนต์ และอุตสาหกรรมอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ราคาขายจึงพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว กลางปี 2493 ราคาขายแผ่นรมควันสูงถึงกิโลกรัมละ 30 บาท จากราคาเดิมกิโลกรัมละ 1 บาทเท่านั้น ผู้ผลิตยางจึงมุ่งทางด้านปริมาณอย่างเดียว ไม่มีการแข่งขันทางด้านคุณภาพ การขายยางก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยขายแต่เฉพาะยางแผ่นรมควันไปผลิตยางแผ่นดิบขายแทน อุตสาหกรรมรมควันยางจึงตกไปอยู่ในมือพ่อค้าส่งออก และทำในรูปอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นมา

เมื่อราคาขายขึ้น กลสิกรหันกลับไปปลูกยาง

อีกครั้ง ระหว่างปี 2493-2495 เนื้อที่ปลูกยางเพิ่มขึ้นเป็น 3,054,000 ไร่ เพิ่มขึ้นจากช่วงปี 2477-2484 ประมาณ 1.6 เท่าตัว ในขณะที่ยางพาราได้กลายเป็นสินค้าออกอันดับ 2 รองจากข้าวและมีมูลค่าสูงกว่าร้อยละ 20 ของสินค้าออกทั้งหมด ชาวพื้นเมืองได้ให้ความสนใจต่อการปลูกยางพารามากขึ้น เจ้าของสวนยางพาราในระยะนี้จะเป็นชาวพื้นเมืองมากกว่าชาวจีน^{20/}

เมื่อการค้ายางพาราขยายตัวไปเช่นนี้ การควบคุมปริมาณที่ไรผลต้องยกเลิกไป การใช้คู่มือจำกัดความจำเป็น เจ้าหน้าที่คู่มือหรือ "นายยาง" หดหน้าที่เดิม เปลี่ยนไปทำหน้าที่ใหม่ในตำแหน่งกลสิกรมณฑล หรือกลสิกรมอำเภอ และขึ้นนัยกองการยาง กระทรวงเกษตรธิการ เฉพาะ 14 จังหวัด ภาคใต้ และ 3 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ เจ้าหน้าที่เหล่านี้มีหน้าที่แนะนำส่งเสริม พัฒนาการปลูกยางพารา และการผลิตยางแผ่นรมควันโดยตรง

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจในรูปแบบต่าง ๆ และต่อต้านการลงทุนของชาวจีน ในปี 2492 คณะรัฐมนตรีซึ่งมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติให้มีการจัดตั้ง "องค์การสวนยางนาบอน" ขึ้นที่ตำบลนาบอน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในบริเวณสวนยาง ซึ่งยึดมาจากชาวจีนฮกจิว 6,000 ไร่ และที่หวงห้ามอีก 6,000 ไร่ รวมเป็นเนื้อที่ 12,000 ไร่ องค์การสวนยางมีฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ ขึ้นตรงกับสำนักปลัดกระทรวงเกษตรธิการ ในขั้นต้นโดยรับเงินทุนไปดำเนินการ 3.4 ล้านบาท โดยมีวัตถุประสงค์หลายประการคือ ผลิตยางแผ่นรมควันออกจำหน่าย จำหน่ายน้ำยางสด ค้นคว้าส่งเสริมการปลูกยางพารา เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร และกรรมกรสวนยางให้มีความรู้ความชำนาญ ในการทำยางเป็นต้น

องค์การสวนยางได้ขยายงานออกไปเรื่อย ๆ ภายหลังจากการทดลองสร้างสวนโกโก้ในเนื้อที่ 300 ไร่ แต่ล้มเหลว ปลูกยางพันธุ์ดีเพิ่มเติมในอีกหลายหมื่นไร่ อีก 5,500 ไร่ สร้างสวนกาแฟในเนื้อที่ 700 ไร่ และในปี 2504 ได้ตราพระราชบัญญัติยกฐานะเป็นนิติบุคคล เปลี่ยนชื่อเป็น "องค์การสวนยาง" และปรับวัตถุประสงค์ใหม่ให้กว้างขวางออกไป กล่าวคือ ประกอบการเกษตรกรรม โดยทำสวนยางพาราเป็นงานหลัก สร้างแปรรูป และขยายพันธุ์ยางพารา ผลิตยางแผ่นรมควัน ยางเครพ น้ายางชั้น ยางผง สารประกอบยางพารา และประดิษฐ์หรือผลิตวัตถุจากยางพารา ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่อุตสาหกรรม และกิจการของสวนยาง ประกอบการค้าและธุรกิจเกี่ยวกับยาง^{21/}

การจัดตั้งองค์การสวนยาง เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งต้องการใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม หรือทุนนิยมโดยรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ เพื่อสกัดกั้นนายทุนต่างชาติและนายทุนจีน ขยายการผลิตแบบทุนนิยมเข้าไปยังเศรษฐกิจสาขาใดโดยตรง ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ คิดตามมา ก่อนหน้านั้นระหว่างปี 2480-2481 มีข่าวว่านายทุนต่างชาติจะมากกว่าเชื้อชาติคนสร้างสวนยางในตำบลนาบอน อำเภอทุ่งสง และตำบลช้างกลาง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจำนวนมาก ทางฝ่ายรัฐบาลไทยโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในสมัยนั้น จึงมอบหมายให้หัวหน้ากองการยางไปจัดซื้อที่ดินสวนยางในท้องที่ทั้ง 2 ตำบลเป็นหย่อม ๆ กระจายทั่วไป 6-7 แห่ง เป็นเนื้อที่กว่า 500 ไร่ ขณะที่ออกกว่าเชื้อชาติคน ก็พบที่ดินปลูกยางใหม่ของชาวจีนฮกเก้งซึ่งได้รับเหยียบย่ำ แต่ใบเหยียบย่ำหมดอายุไปแล้ว จึงยึดมาเป็นของรัฐ เพื่อสกัดกั้นชาวจีนฮกเก้งลงทุนทำสวนยางขนาดใหญ่^{22/}

นโยบายสกัดกั้นชาวจีนและชาวต่างชาติ การปลูกยางพาราทางภาคใต้ จึงกลายเป็นการผลิตรายย่อยจำนวนมาก สวนยางพาราเกือบทั้งหมดจะมีขนาดเล็กกว่า 300 ไร่ นายทุนตะวันตกแทบไม่มีบทบาทเลยในกระบวนการ

การผลิตยางพาราภาคใต้ เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าถ้าหากให้สัมปทานแก่ต่างชาติทำการผลิตแบบไร่ขนาดใหญ่ ก็อาจจะนำไปสู่ปัญหาการพิพาทหรือการเมืองได้^{23/} ธุรกิจการผลิตยางพาราทางภาคใต้ จึงมีลักษณะเป็นการทำสวนแบบเก่าดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในระยะแรก ๆ และเป็นสวนขนาดเล็กมีพื้นที่เฉลี่ยต่ำกว่า 20 ไร่ ลักษณะการผลิตยางพาราโดยทั่วไปจึงค่อนข้างสัณฐาน ยังมีสวนยางทั้งหมด^{24/} การผลิตยางพาราทางภาคใต้จึงมีลักษณะการผลิตแบบศักดินาอยู่ในสัดส่วนที่สูงมาก แต่เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการทั้งหมดของการผลิตยางพารา จะมีลักษณะของเศรษฐกิจการค้าก่อนทุนนิยม กล่าวคือเป้าหมายของการผลิตยางพาราเป็นการผลิตเพื่อขาย จึงก่อให้เกิดการสะสมทุนจากการซื้อตราครุฑ และในบางขั้นตอนของการผลิต ถึงแม้ว่าผู้ปลูกยางพาราส่วนใหญ่จะยังชีพอยู่ได้จากเงินที่ขายยางพาราก็ตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ การผลิตยางพาราทางภาคใต้มีได้แตกต่างไปจากการทำเหมืองแร่มากนัก กล่าวคือผู้ที่ได้รับประโยชน์จากผลผลิตส่วนเกินไม่ใช่ชาวพื้นเมือง แต่กลายเป็นพ่อค้าส่งออก ซึ่งซื้อตราผ่านกลไกราคา และรัฐบาลกลางซึ่งซื้อตราโดยผ่านทางระบบภาษี มีการเก็บอากรส่งออกสำหรับสินค้ายางในอัตราที่สูงเกือบร้อยละ 30 ของราคาที่ส่งออก^{25/} การสะสมทุนของชาวสวนเพื่อปรับปรุง หรือขยายกิจการเกี่ยวกับการปลูกยางพาราจึงมีน้อย และเป็นไปอย่างล่าช้ามาก การพัฒนาการปลูกยางพาราจึงตกเป็นภาระและหน้าที่ของรัฐบาลกลางเกือบทั้งหมด ลักษณะการผลิตยางพาราทางภาคใต้ จึงกลายเป็นกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปแทรกแซงเกี่ยวข้องจนกลายเป็นธุรกิจ "กึ่งเอกชนกึ่งรัฐ" เพราะในขั้นตอนต่าง ๆ ของการผลิตยาง รัฐจะเข้าไปเกี่ยวข้องทุกขั้นตอน ตั้งแต่การให้ทุนส่งเสริมการปลูกแทน การดูแลรักษาสวนยาง การปลูกพืชคลุมดิน การกรีดยาง การรวมกลุ่มขายยาง การควบคุมการส่งออก และการเก็บอากรยางส่งออกและค่าปลูกแทนอีกประมาณร้อยละ 5 ของราคาขายส่งออก ทางฝ่ายรัฐบาลยังเป็นฝ่ายริเริ่มการพัฒนาอย่างเอง ด้วยการจัดตั้งสถานีทดลองยาง ศูนย์วิจัยการยาง องค์การสวนยาง กว๊านสงเสริมการเกษตร กองทุนส่งเสริมการค้าการทำสวนยาง และการกู้เงินจาก

แหล่งเงินทุนต่างประเทศ มาใช้ในการปรับปรุงการผลิต
ยาง

ระหว่างปี 2495-2504 กองการยางได้
จัดตั้งสถานีการยาง เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการปลูกยาง
ขึ้นหลายแห่ง เช่นสถานีการยางจันดี ในช่อง และ
เขาช่อง เบ็นตัน ขณะเดียวกันก็ขยายแปลงเพาะพันธุ์
ยางออกไปอีกเกือบ 10 แห่ง คือแปลงเพาะพันธุ์ยาง
บาเจาะ รือเสาะ ปะทิว สายบุรี โศกโพธิ์ กลาง
แหลมฉบัง ยะลา และวังหัง เบ็นตัน เพื่อใช้เป็น
แหล่งผลิตยางพันธุ์ดีออกบริการผู้เจ้าของสวนยางโดยการ
นำกิ่งตา ยางพันธุ์ต่าง ๆ จากแปลงทดลองของสถานี
การยางคองหาลูกออกไปเผยแพร่ และส่งเสริมเอกชนให้
สร้างแปลงขยายพันธุ์ยางด้วย จึงเป็นช่วงที่มีการพัฒนา
ประยุกต์วิทยา และการบริการยางพันธุ์ดีออกไปสู่เจ้าของ
สวนยางอย่างกว้างขวาง กลสิกรัทมาปลูกยางเพิ่มขึ้น
อย่างน่าสนใจยิ่ง กล่าวคือ ระหว่างปี 2501-2504
พื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมดเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนสูง ถึง
6,240,000 ไร่ หรือเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าตัว ใน
ระยะเวลาเพียง 10 ปี

ทางด้าน การปรับปรุงคุณภาพยาง มีการจัด
ตั้งโรงงานทำยางแผ่นขึ้นดีและทำยางเครพ ขึ้นหลายแห่ง
ในจังหวัดสงขลา ยะลา ปัตตานี พัทลุง และจังหวัด
นครศรีธรรมราช โรงงานเหล่านี้ดำเนินการโดย
กระทรวงสหกรณ์ และได้รับความช่วยเหลือทางด้าน
การเงินจากองค์การอาหาร และเกษตรแห่งสหประชาชาติ
โรงงานที่ตำบลคองหงส์ อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา
ถูกใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สหกรณ์ มีการทดสอบ
เพื่อแยกชิ้นยางแบบมาตรฐาน ตามความต้องการของ
โรงงาน แต่โรงงานเหล่านี้มีตั้งอยู่ได้ไม่นานก็ต้องยกเลิก
ไป เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ เจ้าของสวนยาง
มองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ตนได้รับ เพราะ
เป็นส่วนขนาดเล็กและอยู่ห่างไกลโรงงาน การทำยาง
แผ่นคุณภาพดีมีน้ำหนักทางด้าน การจำหน่าย เพราะผู้รับซื้อ
ให้ราคาไม่แตกต่างกันมากนัก^{26/}

ในปี 2503 รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์ ได้จัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์สวนยาง
ขึ้น ตามพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์สวนยาง พุทธ-
ศักราช 2503 ที่ดินมางกอกน้อย-คลังชั้น แขวง
บางขุนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เพื่อให้
ทุนช่วยเหลือแก่เจ้าของสวนยางแก่พื้นที่ในเมือง ผลผลิต
ต่ำ ปลูกยางพันธุ์ดีผลผลิตสูงแทน สำนักงานกองทุน-
สงเคราะห์สวนยาง ได้จัดตั้งสำนักงานสาขาในจังหวัด
ต่าง ๆ ที่มีการปลูกยางพาราเทศมาก มีทั้งหมด 12
สาขา ให้เงินทุนสงเคราะห์แก่ราษฎรผู้ผลิตยางพาราได้
ครอบคลุมถึง 18 จังหวัดที่มีการปลูกยางพารา กล่าว
คือ สาขาจังหวัดจันทบุรี ให้เงินสงเคราะห์แก่จังหวัด
จันทบุรี และตราด สาขาจังหวัดระยอง ให้เงิน
สงเคราะห์แก่จังหวัดระยอง ชลบุรี และนครนายก สาขา
จังหวัดภูเก็ต ให้เงินสงเคราะห์แก่จังหวัดภูเก็ต พังงา
และชุมพร สาขาจังหวัดยะลา ให้เงินสงเคราะห์แก่
จังหวัดยะลา และปัตตานี และสาขาอื่น ๆ ซึ่งรับผิดชอบ
เพียงจังหวัดเดียวคือ สาขาจังหวัดตรัง นครศรีธรรมราช
กระบี่ สงขลา สตูล พัทลุง และนราธิวาส เบ็นตัน

จนกระทั่งถึงวันที่ 30 กันยายน 2524
กองทุนสงเคราะห์สวนยาง จ่ายเงินสงเคราะห์ให้แก่
เจ้าของสวนยาง 291,873 ราย รวมเนื้อที่สวนยาง
2,440,000 ไร่ หรือเกือบร้อยละ 30 ของพื้นที่ปลูก
ยางทั้งประเทศ เงินทุนที่จ่ายได้เพิ่มจากไร่ละ 1,500
บาทระหว่างปี 2504-2509 เป็นไร่ละ 4,250 บาท
ในปี 2525^{27/} ที่มาของเงินทุนสงเคราะห์แบ่งเป็น 2
ส่วนคือ ส่วนหนึ่งได้จากอากาศปลูกแทน เก็บร้อยละ 5
ของราคายางส่งออก อีกส่วนหนึ่งได้จากธนาคารโลก 50
ล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา และจากบรรษัทพัฒนาการแห่ง
เครือจักรภพอีก 3-4 ล้านปอนด์

ทางฝ่ายกองการยาง กรมวิชาการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่ทำการค้นคว้า
และวิจัย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมงานสงเคราะห์ปลูกแทน
ของรัฐบาล ได้จัดตั้งสถานีการยางเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงเพาะพันธุ์ยางบางแห่ง เป็น สถานีการยางด้วย ทำให้มีสถานีการยางขึ้นใหม่อีก 8 แห่งรวมกับของเดิม 9 แห่งเป็น 17 แห่ง สถานีการยางเหล่านี้ นอกจากจะผลิตขยายพันธุ์ยางแล้ว ยังทดลองเปรียบเทียบพันธุ์ยาง ปุ๋ยยาง การผสมพันธุ์ยาง และการคัดเลือกพันธุ์ยางด้วย การค้นคว้าวิจัยและพัฒนา ยาง ได้ก้าวหน้าไปอีกขั้นตอนหนึ่งหลังจากกองการยาง ได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนพิเศษ แห่งสหประชาชาติ เพื่อพัฒนาการผลิตยางให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งแบ่ง การช่วยเหลือออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 ระหว่าง ปี 2508-2513 และระยะที่ 2 ระหว่างปี 2513-2519

ระยะที่ 1 มีการจัดตั้งศูนย์วิจัยการยาง ที่สถานีทดลองยางคองหงส์ อำเภอบาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีการก่อตั้งและปรับปรุงส่วนราชการเป็นฝ่ายต่าง ๆ เป็นต้นว่า งานอำนวยการ งานพิธีกรรมยาง งานวิจัยดิน ปุ๋ยยาง งานอุตสาหกรรม งานเศรษฐกิจการยาง งานพัฒนา ยาง งานฝึกอบรมทางวิชาการ และงานบริการ- วิชาการ มีการค้นคว้าทดลองทางด้านต่าง ๆ อย่าง กว้างขวาง มีการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่กองการยาง เกษตรจังหวัด และเกษตรอำเภอ เพื่อนำความรู้ทาง วิชาการสมัยใหม่ไปแนะนำส่งเสริมเกษตรกรเจ้าของสวน ยาง มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการขยายพันธุ์ยาง การ ตรวจสอบลักษณะพันธุ์ยาง การปรับปรุงคุณภาพยาง และการขยายยางให้แก่เจ้าของสวนยางพารา

ระยะที่ 2 เป็นการนำเอาผลงานทาง วิชาการไปใช้ในการพัฒนา ยาง โดยจัดหลักสูตรมาตรฐาน ขึ้นมา เพื่อฝึกอบรมเจ้าของสวนยางพาราที่ให้การ สงเคราะห์ให้มีความรู้ทางด้านวิชาการยาง การบำรุง รักษาสวนยาง การทำยางแผ่นขั้นดี การรวมกลุ่มขาย ยาง การตัดต้ายาง การกรีดยางธรรมชาติ การกรีดยาง หน่าสูง และการใช้สารเคมีเร่งน้ำยาง เป็นต้น มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมวิชาการยางขึ้น 3 แห่งคือ ที่ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ ที่สถานีทดลองยางยะลา จังหวัดยะลา และที่สถานีทดลองยางในช่อง จังหวัดกระบี่

และจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมหัวหน้าควาขึ้น ตามสถานีทดลอง ยางอีกหลายแห่ง เพื่อฝึกอบรมเจ้าของสวนยางให้กว้าง ขว้างออกไป พร้อมทั้งมีวิธีการนำเอาความรู้ไปถ่ายทอด แก่เจ้าของสวนยาง ควบคุมทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ของวัสดุปลูกยางให้ได้มาตรฐาน ต่อมาในปี 2522 ได้ จัดตั้งคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการ ปฏิบัติงานปรับปรุงคุณภาพและรวมกลุ่มขายยาง เพื่อแนะ นำช่วยเหลือเจ้าของสวนยางขนาดเล็ก ในการรวมกลุ่ม กับปรับปรุงคุณภาพยาง และขายยางจนกว่าจะดำเนิน กิจการต่าง ๆ ได้โดยลำพังตนเอง^{28/}

การปรับปรุงการผลิตยางพารา ทางภาคใต้ ทุกชั้นตอน จึงตกอยู่ในกำมือของหน่วยราชการทั้งหมด โดยอาศัยเงินอุดหนุนจากเงินอุดหนุนเงินของประเทศไทย ส่งออก และเงินจากสหประชาชาติ เงินของประเทศ ทุนนิยมศูนย์กลาง พันธุ์ยางและประยุกต์วิทยาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ก็ยังอาศัย และพึ่งพิงประเทศเพื่อนบ้าน คือ มาเลเซีย ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การส่งยางพาราออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่วนใหญ่ตกอยู่ในกำมือของ นายทุนต่างชาติ คือชาวจีนมาเลเซีย-สิงคโปร์ และ นายทุนเม็กซิโกภาค ซึ่งมิจำนวนเพียง 4-5 กลุ่ม แต่ แบ่งออกเป็นรายย่อย ๆ เพื่อลดหย่อนภาษีเสียภาษีเกือบ 30 บริษัท เป็นต้นว่าบริษัทยางไทยปักษ์ใต้ ช่วยชวน ภูเก็ตทองสิน เมืองยางสินไทย พัฒนิกจับเบอร์ นุซัน- พารา สหยางภูเก็ต ฟาร์อีสรับเบอร์ งานดาวีฟอง ประธานยาง เต็กเลย์รับเบอร์ ไทยยูเนียนรับเบอร์ แสงไทยหาดใหญ่ สินดำรงไทยหาดใหญ่ ไทยรับเบอร์- หาดใหญ่ แสงทองรับเบอร์ โรงยางปักษ์ใต้ ไทยยาง -กรุงเทพฯ ฟอริซิสเทรดดิ้ง ฮกโก๊ ภูเก็ตสหสินแร่ไทย ยูไนเต็ตรัฐราษฎร์ธานีรับเบอร์ ยูไนเต็ตรังรับเบอร์ ยูไนเต็ตราระบีรับเบอร์ ซี.พี. อินเตอร์เทรด -ยางไทย ให้อั่ว และกรุงสยามการยาง^{29/} และกลุ่มใหญ่ที่สุดมี เพียง 2 กลุ่ม ที่ควบคุมการส่งยางออกประมาณร้อยละ 55 ของปริมาณยางส่งออกทั้งหมดคือ ยางไทยปักษ์ใต้ หรือมีชื่อเดิมว่า เต็กบีห้าง เป็นบริษัทข้ามชาติของชาวจีน ตระกูลหลี ซึ่งมีภูมิลำเนาและธุรกิจการยางขนาดใหญ่ใน

มาเลเซีย สิงคโปร์ และภาคใต้ของไทย เฉพาะในภาคใต้ของไทยมีกิจการที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาง การทำยางแท่ง ยางแผ่นและการรวมควันยางในหลายจังหวัด ตั้งแต่ครั้ง นครศรีธรรมราช สงขลา ยะลา และนราธิวาส ควบคุมการส่งออกทางภาคใต้ไว้มากกว่าร้อยละ 30 ของปริมาณยางส่งออกทั้งหมด และกลุ่มช่วยชวน ซึ่งเป็นบริษัทของชาวจีนที่มีภูมิลำเนาในไทย สิงคโปร์ และมาเลเซีย รวมกันกว่า 31 ราย มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับตระกูลโสภณพานิช ผู้ถือหุ้นใหญ่ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด การผลิตยางในขั้นตอนของการรวมควันยาง การขนส่งและการส่งยางของทางภาคใต้ จะถูกผูกขาดไว้ในกำมือของนายทุนต่างชาติ และนายทุนคนไทยเพียงไม่กี่ราย ยางพาราที่ผลิตได้เกือบทั้งหมด หรือประมาณกว่าร้อยละ 94 ที่ส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

ตลาดซื้อขายยางก็มีหลายขั้นตอน และมีการเอากำไรกันหลายทอด กว่าจะส่งไปถึงมือผู้บริโภคในต่างประเทศ กล่าวคือประกอบด้วยตลาดยางดิบ ตลาดยางแผ่นรมควัน และตลาดยางแปรรูป พ่อค้ายางที่ทำธุรกิจการค้ายางในตลาดเหล่านี้ มีตั้งแต่พ่อค้าเร่ พ่อค้าในเมือง พ่อค้าคนกลาง และพ่อค้าส่งออก ราคาจำหน่ายยางไม่ว่าจะเป็นราคาที่เจ้าของสวนยาง หรือของบริษัทส่งออก ส่วนถูกกำหนดโดยราคาขายในตลาดโลกทั้งสิ้น ตลาดยางธรรมชาติถือว่าเป็นตลาดโลกมี 4 ตลาดคือ ตลาดมาเลเซีย สิงคโปร์ ลอนดอน และนิวยอร์ก ผู้มีบทบาทสำคัญในตลาดยางเหล่านี้คือ โบรคเกอร์ ซึ่งมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อ ระหว่างพ่อค้ายางส่งออกและผู้บริโภค สำหรับราคาขายในประเทศไทย อาศัยราคาขายในตลาดสิงคโปร์ และมาเลเซีย เป็นเกณฑ์ในการกำหนด เพราะผู้ซื้อยางพาราส่งออกในประเทศไทยล้วนเป็นสาขาของผู้ซื้อในตลาดยางทั้ง 2 เสียเป็นส่วนใหญ่ จากราคาซื้อขายในตลาดยางทั้ง 2 แห่ง จะนำมาใช้คิดคำนวณราคาขายรับซื้อจากผู้ผลิต หรือพ่อค้าคนกลางอีกต่อหนึ่ง^{30/} ซึ่งราคาจะขึ้นลงเป็นประจำวัน ๆ วัน

จากการประกาศทางวิทยุของมาเลเซีย และสิงคโปร์ วันละ 2 ครั้ง ยกเว้นหยุดราชการ ศูนย์วิจัยการยางหาคีใหญ่ จะเป็นฝ่ายเสนอข่าวราคาขายในประเทศไทย โดยประกาศผ่านทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 10 หาคีใหญ่ และสถานีวิทยุอื่น ๆ อีกหลายแห่ง

ศูนย์กลางค้ายางที่สำคัญในประเทศไทย มีอยู่ 6 แห่งคือ หาคีใหญ่ ตรัง ยะลา นราธิวาส ภูเก็ต และกรุงเทพมหานคร หาคีใหญ่เป็นศูนย์กลางการค้ายางใหญ่ที่สุด มีบริษัทผู้ส่งออกยางใหญ่ถึง 5 บริษัท มีท่าเรือส่งยางไปญี่ปุ่น และสิงคโปร์ที่สงขลา เป็นชุมทางรถไฟ และมีทางหลวงติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเทศมาเลเซีย ตลาดยางที่หาคีใหญ่จึงขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก

ระหว่างปี 2503-2524 การผลิตยางทางภาคใต้ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านพื้นที่ ปริมาณยางที่ผลิตได้ และมูลค่า จากการสำรวจด้วยภาพถ่ายทางอากาศ ในปี 2509 มีพื้นที่ปลูกยางทั้งหมด 7,756,163 ไร่ และจากการสำรวจด้วยดาวเทียมอีก 11 ปีต่อมาคือในปี 2521 มีพื้นที่ปลูกยางทั้งหมด 8,866,863 ไร่ ในช่วงเวลา 2 ทศวรรษที่ผ่านมา มีการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นราว 2.6 ล้านไร่ มากกว่าเนื้อที่ปลูกยางที่ปลูกกันช่วง 4 ทศวรรษแรกเสียอีก ส่วนปริมาณยางที่ผลิตได้เพิ่มจาก 216,400 ตันในปี 2508 เป็น 403,400 ตันในปี 2524 หรือเพิ่มขึ้นกว่า 2.3 เท่าตัวในระยะเวลาไม่ถึง 2 ทศวรรษ ปริมาณยางที่ส่งออกก็เพิ่มขึ้นไปด้วย จาก 187,000 ตันในปี 2506 เป็น 517,803 ตันในปี 2503 หรือเพิ่มขึ้นมากกว่า 2.7 เท่าตัวในระยะเวลาไม่ถึง 2 ทศวรรษ มูลค่าการส่งออกเพิ่มจาก 2,023 ล้านบาทในปี 2506 เป็น 12,434 ล้านบาทในปี 2523 เพิ่มขึ้นมากกว่า 6.1 เท่าตัวในระยะเวลาเพียง 17 ปี^{31/}

ปัจจุบันอาชีพการผลิตยางพารา ได้กลายเป็นอาชีพหลัก ที่แบมแนมอยู่กับวิถีชีวิตของราษฎรทาง

ภาคใต้จำนวนมาก กล่าวคือมีผู้เกี่ยวข้องกับเรื่องยาง-พาราไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพลเมืองทั่วประเทศ เกี่ยวข้องในฐานะเจ้าของสวนและคนกรีดยาง ประมาณ 8 แสนคน ในฐานะแปรรูปยางและค้ายางประมาณ 3,000 คน ในฐานะที่มืออาชีพทำผลิตภัณฑ์จากยาง ผลพลอยได้จากยาง และพ่อค้ายางอีก 4,000 คน เมื่อรวมสมาชิกในครอบครัวจะมีผู้ที่ยังชีพจากการผลิตยางพาราในประเทศไทยในปี 2523 ประมาณ 4.4 ล้านคน และคนที่ทำงานเกี่ยวกับยางพารากว่า 8 แสนคน มีส่วนในการทำให้ประเทศไทยมีรายได้จากยางพาราและผลิตภัณฑ์ยางพารามากกว่าปีละ 10,000 ล้านบาท ตัวอย่างเช่น ในปี 2523 มีการใช้ยางในประเทศ 28,065 ตัน คิดเป็นมูลค่า 573 ล้านบาท มีการส่งยางดิบไปขายต่างประเทศ 456,803 ตัน คิดเป็นมูลค่า 12,435 ล้านบาท รวมมูลค่าทั้งหมด 13,008 ล้านบาท หรือในปี 2524 มีการใช้ยางในประเทศ 28,912 ตัน คิดเป็นมูลค่า 482 ล้านบาท ส่งยางออก 476,042 ตัน คิดเป็นมูลค่า 10,581 ล้านบาท รวมมูลค่าทั้งหมด 11,063 ล้านบาท เป็นต้น^{32/} แต่การผลิตยางพาราทางภาคใต้ ยังต้องพึ่งพิงหน่วยราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอย่างมาก หน่วยราชการที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตยาง มีอยู่ 4 หน่วยงาน คือ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ ซึ่งขึ้นกับกองการยาง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่ค้าเงินงานและควบคุมการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติควบคุมยาง พุทธศักราช 2481 สำนักกองทุนส่งเสริมการทำสวนยาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่สนับสนุนและช่วยเหลือเจ้าของสวนยางเพื่อปลูกยางพันธุ์ดีแทนพันธุ์พื้นเมือง ตามพระราชบัญญัติกองทุนส่งเสริมสวนยาง พุทธศักราช 2503 องค์การสวนยาง เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่ปลูก ผลิต ขายยาง และบริหารสวนยางของรัฐบาล พร้อมทั้งผลิตต้นกล้ายางพันธุ์ดีจำหน่ายแก่ประชาชน และกรมส่งเสริมการเกษตร มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกยางใหม่ ให้ความช่วยเหลือแก่สวนยางปลูกแทน ที่ได้รับการปล่อยจากสำนักกองทุน-ส่งเสริมการทำสวนยางต่อไปอีก 2 ปี ส่งเสริมการ

เพิ่มผลผลิต และปรับปรุงคุณภาพยาง โดยการนำเอาผลงานของศูนย์วิจัยการยางที่ทดลองได้ผลดีแล้ว ไปส่งเสริมแก่เกษตรกร^{33/} การผลิตยางพาราทางภาคใต้ว่ามีลักษณะพึ่งพิงหน่วยราชการสูงมาก ในขณะที่หน่วยราชการเหล่านี้กระจัดกระจายกันอยู่ มีการประสานงานกันน้อย ไม่มีเอกภาพทางบังคับบัญชา ประกอบกับระบบราชการไทยยังมีลักษณะโครงสร้างแบบศักดินา มีการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อกันตามลำดับชั้น และการตัดสินใจต่าง ๆ มักขึ้นอยู่กับเหตุผลส่วนตัวของผู้บังคับบัญชา ดังนั้นธุรกิจการผลิตยางจึงถูกครอบงำและอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมนักคิดเอาอย่างเหี้ยมเข้ม แนวทางที่จะเปลี่ยนกรรมวิธีการผลิตไปเป็นแบบทุนนิยม ดูเหมือนจะมีทางเดียว กล่าวคือ การเปลี่ยนโครงสร้างของระบบราชการเป็นแบบประชาธิปไตย และนำเอาวิธีการสหกรณ์เข้าไปใช้รวมกลุ่มชาวสวนยางอย่างจริงจังเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการผลิตยางทางภาคใต้ นับว่าเป็นก้าวสำคัญของการก่อตัวของระบบทุนนิยมในภูมิภาคนี้ ทำให้การสะสมจากการขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน และราคาขายตัวจากเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ มาสู่สาขาพืชผล ปริมาณเงินทุนที่สะสมจากกรรมวิธีดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็ภาคเอกชนคือพ่อค้ายางเชื้อสายจีน และภาครัฐบาลซึ่งขูดรีดภาษียางในอัตราที่สูงมาก นับว่ามีส่วนสำคัญในการสะสมทุน เพื่อใช้ขยายการผลิตยาง การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานสนับสนุนการผลิตแบบทุนนิยม และการขยายการผลิตแบบทุนนิยมไปสู่เศรษฐกิจสาขาอื่น ๆ เป็นต้นว่า การปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ การประมง และอุตสาหกรรม

นอกจากยางพารา พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ปลูกทางภาคใตียังมีบทบาทสำคัญมากนับ ไม่ว่าจะเป็มะพร้าว กาแฟ ปาล์มไม้มัน และผลไม้ มะพร้าว กาแฟ ปาล์มไม้มัน และผลไม้ แต่มีข้อน่าสังเกตว่า ลักษณะการปลูกพืชเหล่านี้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการปลูกแบบดั้งเดิม ไปสู่การปลูกเพื่อขายแบบทุนนิยมมาก

ขึ้น โดยเฉพาะการผลิตกาแฟ ปาล์มไม้มัน และผลไม้ นับว่าเป็นการขยายตัวของภาคเกษตรแบบก้าวหน้า ที่น่าสนใจยิ่งในระยะ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ปลูกพืชเหล่านี้ได้ขยายออกไปหลายเท่าตัว ปัจจุบันมีการใช้พื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้มากกว่า 1.4 ล้านไร่ เท่า ๆ กับพื้นที่ปลูกมะพร้าว การขยายตัวของภาคการปลูกพืชเหล่านี้เป็นดังเครื่องชี้ และตัวเร่งของกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมทางภาคใต้โดยตรง และมีแนวโน้มว่าในอนาคตพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ จะเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของภาคใต้อย่างมากทีเดียว เนื่องจากเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของภาคใต้เป็นอย่างมาก

การประมง ก่อนปี 2503 ธุรกิจการประมงของไทย เป็นธุรกิจที่สืบทอดส่วนใหญ่ใช้วิธีการจับปลาแบบเก่าที่ทำกันมาในสมัยศักดินา และเป็นการประมงชายฝั่ง เป็นต้นว่า การทำโป๊ะ หอดแห และอวนลอย จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของธุรกิจประเภทนี้เริ่มขึ้นในปี 2494 มีการนำเอาอวนลากเข้ามาใช้ครั้งแรก แต่ยังไม่กว้างขวางนัก เพราะต้องลงทุนสูง จนกระทั่งหลังจากปี 2503 เป็นต้นมา จึงใช้กันอย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาทั้งจำนวนเรือ การทำอวนลากแผ่นตะเภาที่ทันสมัย การเพิ่มขนาดเรือ กำลังแรงม้าของเครื่องยนต์ และการลงทุนด้วยเงินก้อนใหญ่ ทำให้ธุรกิจการประมงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากการผลิตแบบยังชีพเป็นการผลิตแบบทุนนิยมที่ต้องใช้ลูกจ้างจำนวนมาก ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพียงจาก 270,000 ตันในปี 2504 เป็น 1 ล้านตันในปี 2511 และ 2 ล้านตันในปี 2520 หรือเพิ่มขึ้น 7.6 เท่าตัวในระยะเวลาเพียง 15 ปี ขณะเดียวกันคว่ำเรือประมงได้ลดลงและเปลี่ยนจากคว่ำเรือยังชีพ เป็นคว่ำเรือธุรกิจเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ก่อนปี 2510 มีคว่ำเรือประมงแบบยังชีพ 50,968 คว่ำเรือ จนถึงปี 2519 ลดลงเหลือเพียง 25,558 คว่ำเรือ ลดลงครึ่งหนึ่งภายในเวลาเพียง 10 ปี ขณะที่ในปี 2510 มีคว่ำเรือประมงธุรกิจเพียง 2,752 คว่ำเรือ เพิ่มขึ้นเป็น 6,311 คว่ำเรือในปี 2519 เพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าตัวในระยะเวลาเพียง 10 ปี

ทางด้านขนาดของเรือประมง ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นเรือขนาดใหญ่ แต่ทันสมัยใช้กันมากเป็นเรือขนาด 8-12 เมตร ขณะที่มีการใช้เรือขนาดตั้งแต่ 4-25 เมตร ในปี 2519 มีเรือประมงที่ใช้เครื่องยนต์ทั้งหมด 26,135 ลำ^{34/} ปลาทูที่จับได้มูลค่าเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมาก กล่าวคือเพิ่มขึ้นจาก 1,598.2 ล้านบาท ในปี 2506 เป็น 8,829 ล้านบาท ในปี 2520 ทั้งปริมาณและมูลค่าปลาทูที่จับได้ทั้งหมด จะเป็นสัตว์น้ำที่จับได้ทางภาคใต้ประมาณร้อยละ 40 ของสัตว์น้ำที่จับได้ทั่วประเทศ

จึงมีได้ว่า การผลิตแบบทุนนิยมได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ในเศรษฐกิจสาขาประมง ทั้งในระดับภาคใต้และทั้งประเทศ เจ้าของกิจการประมงใหญ่ ๆ ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ทางส่วนกลาง แต่ก็มีไม่น้อยที่เป็นคนชั้นเมืองทางภาคใต้ ที่สะสมทุนมาจากชุดรัดแรง งานราชการประมงมาตั้งแต่สมัยทำโป๊ะ และอวนลอย แม้จะขาดหลักฐานยืนยันทางด้านนี้ แต่ก็พอจะประเมินได้ว่า เจ้าของธุรกิจการประมงส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน ที่ได้ทำธุรกิจทางด้านนี้มานานพอสมควร บางตระกูลอาจจะทำกันมาหลายชั่วคนแล้ว การขยายตัวของภาคการผลิตสาขาประมงทางภาคใต้จึงคล้ายคลึงกับเหมืองแร่ เพียงแต่มิใช่คนต่างชาติเข้ามาเกี่ยวข้องน้อย ที่เข้ามาโดยตรงก็มีนายทุนจีน ที่เข้ามาค้าเหมืองกิจการทางด้านห้องเย็น และผลิตภัณฑ์ประมงบางอย่างเท่านั้น-

อย่างไรก็ตาม การขยายของการผลิตแบบทุนนิยมสาขาประมง แม้ว่ามีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตแบบทุนนิยม ในธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะอุตสาหกรรมห้องเย็น โรงน้ำแข็ง โรงงานปลาป่น และอุตสาหกรรมปลากระป๋อง ธุรกิจเหล่านี้จะเกิดขึ้นบริเวณใกล้เคียงกับท่าเทียบเรือประมง ในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคใต้ เป็นต้นว่า ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี สตูล ตรัง ภูเก็ต และระนอง

ตั้งแต่ปี 2515 เป็นต้นมา ปริมาณสัตว์น้ำ

ที่จับได้เริ่มลดลงในบางปี ทำให้อัตราการขยายตัวของการผลิตแบบทุนนิยมในสาขานี้ มีการขลอตัวและเปลี่ยนแปลงไปในแนวของการประมงชายฝั่งอีกครั้ง กล่าวคือมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง การประมงน้ำกร่อย และการประมงป่าชายเลนมากขึ้น ทำให้ธุรกิจการประมงก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง แต่ความก้าวหน้าเหล่านี้ยังกระจุกตัวอยู่ในวงแคบ ไม่ได้แผ่กระจายออกไปทั่วทั้งหมด ปัจจุบันยังมีหมู่บ้านชาวประมง ที่ประกอบอาชีพการประมงแบบส้าหลัง กระจุกตัวอยู่ทั่ว ๆ ไปทั้ง 2 ฝั่งของภาคใต้ ถึงแม้จะไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน แต่จากสถิติปี 2520 มีเรือประมงทั่วประเทศถึง 20,000 ลำ หรือเกือบร้อยละ 50 ที่ไม่ติดเครื่องจักรกล^{35/} และจากการสำรวจภาคสนาม ของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2523-2524 พบว่า หมู่บ้านประมงเหล่านี้เกือบทั้งหมด เป็นหมู่บ้านยากจน ควรได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากรัฐบาลมากเป็นพิเศษ ตามโครงการพัฒนาชนบทยากจน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อไป^{36/}

การผลิตแบบทุนนิยมในเศรษฐกิจ สาขาอุตสาหกรรมทางภาคใต้ จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการขยายตัวของการผลิตเพื่อส่งออก ในเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ พืชผล และประมงอย่างมองเห็นได้ชัดเจนและชัดเจนจากเหตุการณ์คราวเรือเหตึเคยรุ่งเรืองในสมัยศักดินา ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมทางภาคใต้เกือบทั้งหมดเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบ และสินค้าขั้นปฐมเพื่อเพิ่มมูลค่าส่วนเกินก่อนส่งออก หรือใช้อุปโภคบริโภค เป็นต้นว่า โรงสีข้าว ผลิตภัณฑ์จากไม้และไม้คอร์ก อาหารและเครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะ ผลิตภัณฑ์จากยางพารา ผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะ และผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำ อุตสาหกรรมเหล่านี้ จะขยายตัวอย่างสอดคล้องกับปริมาณการขยายตัวของการผลิตเพื่อส่งออก และการเพิ่มของประชากรทางภาคใต้ กล่าวคือก่อนปี 2503 จะมีโรงงานอุตสาหกรรมภาคใต้น้อยมาก โรงงานอุตสาหกรรมมีอยู่บ้างก็เป็นโรงสีข้าว โรงนมควั่นยาง โรงน้ำแข็งเล็ก ๆ และโรงเลื่อยขนาดเล็ก แต่ในศวรรษที่ผ่านมา การ

ผลิตแบบทุนนิยมในสาขาอุตสาหกรรมได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งดูได้จากจำนวนโรงงานที่เพิ่มขึ้น 123 โรงในปี 2512 เป็น 6,033 โรงในปี 2524^{37/} และในช่วงระยะดังกล่าว มีการลงทุนทางอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ใช้เงินลงทุนมากกว่า 1 ล้านบาท ไปจนถึง 900 กว่าล้านบาท หลายแห่ง โรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ เป็นต้นว่า โรงงานกระดาษเบืองกระดาษ โรงงานปูนซีเมนต์ไทย จำกัด โรงงานกลึงแร่ดีบุก โรงงานผลากระดาษ โรงงานน้ำแข็ง โรงงานผลาปูน โรงงานนมควั่นยาง และโรงเลื่อย ซึ่งมีการจัดกระจายไปทั่วทั้งภูมิภาค เพราะยังไม่มีกำหนดเขต หรือนิคมอุตสาหกรรมอย่างชัดเจนขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามการผลิตแบบทุนนิยมสาขาอุตสาหกรรม ยังเป็นธุรกิจที่มีขนาดเล็กมากเมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับธุรกิจสาขาอื่น ๆ ซึ่งยังมีแบบแผนการผลิตที่ส้าหลังแบบศักดินาอยู่ โดยเฉพาะการผลิตสินค้าในภาคเกษตรกรรม เพราะมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 5.3 ของผลิตภัณฑ์ภาคทางภาคใต้ทั้งหมด

โดยส่วนรวมแล้ว รูปแบบการผลิตของภาคใต้ การผลิตแบบศักดินายังคงเหนือกว่าการผลิตแบบทุนนิยม โดยเฉพาะการผลิตในภาคเกษตรกรรม แต่เนื่องจากในศวรรษที่ผ่านมา รูปแบบการผลิตทางภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเช่นนี้ เป็นผลกระทบโดยตรงจากการขยายตัวของกระบวนการสะสมทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง เข้ามายังประเทศกำลังพัฒนา และการขยายตัวของการขูดรีดแบบศักดินาของรัฐบาลกลางเข้าไปยังเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ทางภาคใต้ ในรูปของภาษี ค่าภาคหลวง และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ดังเช่นแม้เศรษฐกิจการค้าจะขยายตัว มีการสะสมทุนจากการขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน และราคาสินค้า แต่เงินลงทุนดังกล่าว ไม่ได้นำไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุงกรรมวิธีการผลิตโดยตรงมากนัก โดยเฉพาะการผลิตในภาคเกษตรกรรม รูปแบบการผลิตจึงยังส้าหลังเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อรูปแบบการผลิตไม่เปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ความสัมพันธ์ทางการผลิตก็คงเดิม

โครงสร้างของสถาบันต่าง ๆ ก็สามารถรักษาสถานภาพเดิมไว้ได้ แต่อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเศรษฐกิจแบบการค้าในรอบศตวรรษที่ผ่านมา ได้ค่อย ๆ กัดกร่อนทำลายค่านิยมเก่า ๆ ลงไปเป็นอันมาก ความเจริญทางวัตถุได้ขยายตัวเข้าครอบงำหมู่บ้านชุมชนต่าง ๆ ได้บั่นทำลายจารีตประเพณีแบบจารีตนิยม และไสยศาสตร์ลงไปเป็นอันมาก ขณะเดียวกันพวกพ่อค้าคนกลางในชุมชนต่าง ๆ ได้สะสมทุนจากส่วนแบ่งในหน้าที่นายหน้า และโครงการพัฒนาประเทศทางต่าง ๆ ของรัฐบาลกลาง ที่ต้องอาศัยพ่อค้าเป็นผู้จัดหาและขนส่งวัสดุ พวกพ่อค้าซึ่งเป็นชนชั้นกลาง จึงได้ขยายธุรกิจของตนออกไปโดยการลงทุนแบบทุนนิยม ในเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง การผลิตแบบทุนนิยมในภาคใต้จึงได้ขยายตัวออกไป โดยมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจการค้า และยิ่งนานวันก็ยิ่งเติบโตขึ้น จนในปัจจุบักลายเป็นรูปแบบการผลิตที่เหนือกว่าการผลิตแบบศักดินา ในชุมชนตัวเป็นหัวเมือง การขยายตัวของการผลิตแบบทุนนิยม บางส่วนเกิดจากการซัดรูดส่วนเกินจากการผลิตแบบศักดินา การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตทั้ง 2 จึงมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง ลักษณะของสังคมที่อยู่ในช่วงของพัฒนาการเช่นนี้ เรียกว่า "สังคมระยะผ่าน" ซึ่งกำลังเกิดขึ้นทางภาคใต้ของประเทศไทย

สังคมระยะผ่าน : กิ่งศักดินาถึงทุนนิยม

สังคมภาคใต้ในปัจจุบัน กำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงจากระบบสังคมเก่าแบบศักดินา ไปสู่ระบบสังคมใหม่คือ เสรีประชาธิปไตย การเปลี่ยนจากคุณภาพเก่าสู่คุณภาพใหม่เช่น ต้องกินเวลาระยะหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าระยะผ่าน ถ้าหากการแปรเปลี่ยนเป็นไปโดยวิธปฏิบัติ ระยะผ่านนี้อาจจะกินเวลาสั้น แต่ถ้าหากเป็นไปโดยการปฏิรูป ก็อาจจะกินเวลานานและโครงสร้าง-เศรษฐกิจของสังคม ก็อาจจะมึลักษณะผิดเพี้ยนไปจากรูปแบบสังคมที่เป็นแบบฉบับได้ กล่าวคือเหตุนี้จะเป็นแบบทุนนิยมโดยตรง กลับมีรูปแบบ 2 อย่างควบคู่กันเป็นเวลานาน เพราะว่ารูปแบบเก่าการผลิตเก่า คือแบบ

ศักดินา มิได้สูญเสียเงินใจที่เอื้ออำนวยให้คงอยู่จนหมดสิ้น และรูปแบบการผลิตใหม่คือทุนนิยม ก็ยังไม่พร้อมที่จะเข้าแทนที่ในฐานะครอบครองสังคม ที่อยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนเช่นนี้เรียกว่า "สังคมระยะผ่าน"^{38/}

สำหรับระยะผ่านจากสังคมศักดินาสู่สังคมทุนนิยมเช่นนี้ เรียกว่า "กิ่งศักดินา" ลักษณะพิเศษของขั้นตอนการพัฒนาของสังคมเช่นนี้คือ ในสังคมนี้ทั้งปัจจัยศักดินาและปัจจัยทุนนิยมอยู่คู่กัน ซึ่งฝ่ายหลังมิได้ตกฝ่ายแรกลงไป สังคมกิ่งศักดินานี้เรียกให้เต็มคำก็คือ "สังคมกิ่งศักดินา กิ่งทุนนิยม" สังคมที่อยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนจากรูปแบบสังคมหนึ่งสู่อีกรูปแบบสังคมหนึ่ง ถึงแม้การแปรเปลี่ยนจะเป็นไปอย่างช้า ๆ ช้าช้าสักปานใดก็ตาม รูปแบบการผลิตใหม่ก็ย่อมจะพัฒนาเติบโตเป็นลำดับไป และรูปแบบการผลิตเก่าก็จะเสื่อมทรุดลงทีละส่วน ๆ การแปรเปลี่ยนทางปริมาณเช่นนี้ ในตัวของมันเองก็เป็นการแปรเปลี่ยนทางคุณภาพในเฉพาะส่วนอยู่แล้ว แต่ทว่าตรงที่รูปแบบการผลิตเก่ายังมีได้ถูกทำลาย หรือถูกตัดแปลงให้เป็นรูปแบบการผลิตใหม่ หากยังคงดำรงอยู่อย่างเป็นระบบแล้ว แม้สัดส่วนของรูปแบบการผลิตใหม่จะเพิ่มมากขึ้น และสัดส่วนของรูปแบบการผลิตเก่าลดลงโดยสัมพัทธ์ก็ตาม แต่ตามความเป็นจริงแล้วภาวะที่รูปแบบการผลิต 2 แบบอยู่คู่กันเช่นนี้ได้หมดไป สังคมเช่นนี้จึงยังเป็นสังคมในระยะผ่าน ถ้าหากรูปแบบการผลิตเก่าถูกทำลายไป จะโดยการปฏิวัติหรือการปฏิรูปก็ตาม แม้รูปแบบการผลิตใหม่จะยังไม่เข้มแข็งใหญ่โตนัก และถึงแม้จะมีเศษเสี้ยวของรูปแบบการผลิตเก่าหลงเหลืออยู่บ้างก็ตาม สังคมเช่นนี้เรียกว่าก้าวขั้นระยะผ่าน กลายเป็นสังคมใหม่ไปแล้วโดยพื้นฐาน^{39/} ในลักษณะเช่นนี้ สังคมภาคใต้ปัจจุบัน จึงยังคงอยู่ในสังคมระยะผ่านแบบกิ่งศักดินาและกิ่งทุนนิยมอย่างไม่มีปัญหา

ปัจจุบันเศรษฐกิจสาขาการค้าได้ขยายตัวและแทรกซึมเข้าไปในชนบทของภาคใต้ทุกหมู่บ้าน ทำให้การผลิตสินค้าครอบครัวไปทั่วชนบท เกษตรกรโดยเฉพาะชาวสวนทำการปลูก เพื่อขายเอาเงินไปซื้อสินค้าอุปโภค

บริเวณอื่น ๆ โดยผ่านกลไกตลาดแบบทุนนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ลักษณะเช่นนี้กล่าวได้ว่า เศรษฐกิจภาคการค้าซึ่งเป็นกลไกหนึ่งของระบบทุนนิยม ได้แผ่ขยายเข้าไปในชนบทภาคใต้อย่างกว้างขวางสะท้อนให้เห็นอิทธิพลทุนนิยมที่มีต่อการผลิตภาคเกษตรกรรมมากขึ้น แต่ไม่อาจจะสรุปได้ว่าอิทธิพลของการค้าแบบทุนนิยมจะผลักดันให้การผลิตภาคเกษตรกรรมเป็นทุนนิยมไปด้วย เพราะการค้าเป็นส่วนหนึ่งในระบบการหมุนเวียน ไม่ได้อยู่ในระบบการผลิต จึงไม่ได้สร้างวัตถุดิบหรือมูลค่าอันใดให้แก่สังคม การค้าไม่ได้เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดรูปแบบการผลิตของสังคม แต่การค้าจะมีบทบาททางอ้อมในการกระตุ้นให้การผลิตขยายตัว และสร้างเงื่อนไขอันจำเป็นเบื้องต้นให้แก่การผลิตแบบทุนนิยม แต่ลำพังสาขาการค้าเอง ไม่สามารถทำลายรูปแบบการผลิตเก่า และนำรูปแบบการผลิตทุนนิยมเข้าแทนที่ได้ เพราะการเกิดขึ้นของรูปแบบการผลิตทุนนิยม ขึ้นกับความมั่นคงและโครงสร้างภายในของรูปแบบการผลิตเป็นสำคัญ การขยายตัวของการค้าในภาคใต้ ได้ส่งผลให้การผลิตเพื่อการค้าแพร่ขยายไปทั่วภูมิภาค และการทุจริตทางการค้าก่อกวนทุนนิยมทำให้ผู้ผลิตขนาดย่อมเริ่มล้มละลาย ทรัพย์สินเงินทองและที่ดินได้ตกไปอยู่ในมือของคนจำนวนหนึ่ง สภาพเช่นนี้มีได้ทำให้นักเกษตรกรรมของภาคใต้มีรูปแบบการผลิตทุนนิยมเกิดขึ้นตามมาโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างภายในของรูปแบบการผลิตในสังคมภาคใต้ ประกอบด้วยพลังการผลิตที่ไม่เป็นอิสระฉันทัด และไม่สัมพันธ์กันเท่าเทียมกันกิจการผลิตและการค้าที่สำคัญ ๆ ก็ถูกผูกขาดโดยทุนผูกขาดต่างชาติ และทุนผูกขาดขนาดใหญ่เพียงไม่กี่รายภายในประเทศ ยิ่งกว่านั้นการทุจริตแบบก่อกวนทุนนิยมยังดำรงอยู่อย่างกว้างขวางทั่วไปในรูปของคอกเบี้ย ค่าเช่า และภาษี จึงทำให้รูปแบบการผลิตทุนนิยมในภาคเกษตรกรรมขยายตัวอย่างเชื่องช้า และยังไม่ได้อยู่ในฐานครอบงำการผลิตภาคเกษตรกรรม^{40/}

สรุปแล้วโครงสร้างเศรษฐกิจของภาคใต้ มีรูปแบบการผลิตสำคัญอยู่คู่กัน 2 รูปแบบคือ รูปแบบการผลิตแบบศักดินานิยม นอกจากนี้ยังมีเศรษฐกิจของผู้ถือ

กรรมสิทธิขนาดย่อม ที่ตกค้างมาแต่ยุคศักดินาอีกเป็นจำนวนมากทั้งในเมืองและชนบท ในสังคมชนชาติส่วนน้อยและยังมีเศษเศษของรูปแบบการผลิตระบบทาส และรูปแบบการผลิตปฐมฐานตกค้างอยู่ประปราย การผลิตภาคนอกเกษตรกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรม และเหมืองแร่ รูปแบบการผลิตทุนนิยมอยู่ในฐานะครอบครอง การผลิตหัตถกรรมของผู้ถือกรรมสิทธิขนาดย่อม แม้จะมีมากแต่ไม่มีบทบาทสำคัญ การผลิตภาคเกษตรกรรมโดยเฉพาะสาขาพืชผล ประมง ปศุสัตว์และป่าไม้ รูปแบบการผลิตแบบศักดินายังอยู่ในฐานะครอบครอง สภาพเช่นนี้ทำให้เกิดความหลายหลากขึ้นในสังคมภาคใต้ กล่าวคือ สังคมประกอบด้วยชนชั้นต่าง ๆ ทั้งในสังคมศักดินาและทุนนิยม มีทั้งเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ผู้ถือครองที่ดินรายย่อย กรรมกร ชาวนา ชาวสวน ชาวประมง นายทุนต่างชาติ นายทุนขุนนาง นายหน้า และนายทุนชาติ อีกทั้งข้าราชการซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของรัฐ แบบศักดินาและแบบทุนนิยม หลายหลากผสมปนเปกันไป สภาพของสังคมที่หลายหลากเช่นนี้จะยังคงดำรงต่อไปอีกนาน ถ้าหากไม่มีการสร้างกลุ่มผลักดันขึ้นมา เพื่อดำเนินการปฏิวัติสังคมไทย แต่มีนักทาสอยู่ว่า กลุ่มผลักดันเหล่านั้นเป็นใคร มีเป้าหมายและอุดมการณ์ของสังคมใหม่ที่จะสร้างสรรคขึ้นมา สอดคล้องกับพัฒนาการของสังคมสมัยใหม่ ทางภาคใต้หรือไม่ ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับขั้นจากสังคมปฐมฐาน สังคมทาส สังคมศักดินา สังคมทุนนิยม และสังคมสังคมนิยม ไม่เช่นนั้นสังคมใหม่ที่สร้างขึ้นมาก็คงมีลักษณะหลายหลาก และมีความแปลกแยกปะปนอยู่อย่างที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศที่เรียกตัวเองว่า "สังคมนิยม" ทั้งหมด^{41/}

สรุป

พอจะสรุปพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของภาคใต้ ในขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมศักดินาไปสู่สังคมทุนนิยมได้ดังนี้คือ ก่อนเปิดประเทศตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 24 สังคมไทยโดยทั่วไปรวมทั้งภาคใต้มีลักษณะอย่างเด่นชัดเกือบทุกด้านว่า เป็นสังคมศักดินาแบบประเทศในเอเชียโดยทั่วไป (ยกเว้นญี่ปุ่น) กล่าวคือ พลังการผลิตในสังคมยังเป็นแบบเก่า การผลิตเกือบทั้งหมดใช้แรงงานมนุษย์ หรือสัตว์ในทุกระดับขั้นตอนของการ

ผลิต จะมีเครื่องมือเครื่องใช้บ้างก็เป็นแต่เพียงมีด จอบ เลียม เคียว เกะ เครื่องสีข้าว และครกตำข้าวที่ ใช้แรงงานคนเป็นต้น ปัจจัยการผลิตทั้งหมดตั้งแต่ที่ดิน เจริญ และของป่าทั้งหลาย เป็นพระราชทรัพย์ของหลวง หรือของพระมหากษัตริย์ในฐานะ "เจ้าชีวิต และเจ้า- แก่นดิน" ราษฎรมีสิทธิเพียงเข้าทำกินหรือเก็บหาทรัพยากรต่าง ๆ เพียงชั่วคราว ชั่วระยะที่ได้รับอนุญาต หรือ สัมปทานไปจากรัฐบาลเท่านั้น และต้องส่งผลผลิตส่วนเกิน ให้แก่รัฐบาลในรูปของ "ส่วย สัต พืชากร" หรือ "ส่วยสาอากร" ตามที่ทางฝ่ายรัฐบาลกลางกำหนด ซึ่ง ชุมชนต่าง ๆ ทางภาคใต้ต้องส่งตั้งแต่อากรค่านา อากร รังนก อากรบ่อนเบี้ย อากรเตาสุรา อากรตึก ส่วย ตมประสิ่ว ส่วยตึก ส่วยแทนกระดาน ส่วยสรรพเหตุ อากรป่าฝั่ง ค่านาหลวงแร่ตึก ฯลฯ

เมื่อหลังการผลิตอยู่ในสภาพเช่นนี้ ความ สัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกษัตริย์ หรือรัฐบาลในฐานะ เจ้าของปัจจัยการผลิต กับราษฎรในฐานะไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน จึงออกมาในรูปของสังคมศักดินา กล่าวคือ ราษฎรต้อง พึ่งพิงรัฐบาลในเรื่องการมีสิทธิในที่ดินทำกิน การผูกขาด เก็บหาของป่าและทรัพยากรต่าง ๆ จากรัฐบาล โดย รัฐบาลมีเครื่องมือคือเจ้าขุนนางศักดินา ในฐานะที่เป็น "เจ้าขุนมูลนาย" เป็นผู้รับผิดชอบควบคุมดูแลประชาชน ในสภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตเช่นนี้ ผลผลิตส่วนเกิน เกือบทั้งหมดจะถูกขูดรีดเป็นพระราชทรัพย์ของหลวง และ อทานประโยชน์ของเจ้าเมือง และกรมการเมือง ตาม พันธกรณีในระบบอุปถัมภ์ ราษฎรมีสภาพความเป็นอยู่ใน ระดับพออยู่พอดีเท่านั้น และมุ่งผลิตสินค้าต่าง ๆ เพื่อใช้ อุปโภคบริโภคเองทั้งหมด ผลผลิตส่วนเกินจะตกเป็น พระราชทรัพย์ของหลวงและผลประโยชน์ของเจ้าขุนนาง- ศักดินาจึงมีจำกัด ไม่เพียงพอแก่การยังชีพในสังคมเมือง แบบศักดินา ที่แข่งขันกันในหมู่ชนชั้นขุนนาง เพื่อแสวงหา ลายยศ สรรเสริญ และความสุขเฉพาะตัวอย่างไม่มีขีด จำกัด รัฐบาลศักดินาจึงต้องการหาวิธีขูดรีดอทานประจำ ราษฎรโดยทางอ้อม โดยการผูกขาดการค้ากับต่าง-

ประเทศ และกำหนดให้สินค้ามีค่าทั้งหลายเป็น "สินค้า ของหลวง" ราษฎรเก็บหามาได้ต้องขายให้แก่รัฐบาลใน ราคาถูก รัฐบาลศักดินายังปล่อยให้ราษฎรเสพยาสูบ ต่าง ๆ และขูดรีดเป็นภาษีอากร เป็นต้นว่า อากรเตา สุรา อากรบ่อนเบี้ย และภาษีเงิน ในสภาพเช่นนี้ อทาน ประชากรราษฎรทั้งหลาย จึงกลายเป็นไพร่ที่ยากจน ตำค้อย ไร้เกียรติศักดิ์ศรี ไม่มีฐานะและบทบาทสำคัญ ๆ ใดใน สังคม

ก่อนเปิดประเทศในเมื่อ 2383 ชาวจีน จำนวนมาก ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตสินค้า บางอย่างในภาคใต้ จากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการ ผลิตเพื่อขาย โดยเฉพาะการผลิตแร่ตึก ซึ่งเริ่มทาง ชายฝั่งตะวันตกจากภูเก็ต พังงา ตะกั่วป่า และระนอง ขยายมาสู่ฝั่งตะวันออก ที่หลังสวน นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ยะลา และนราธิวาส การผลิตเพื่อขาย ทางภาคใต้ได้ขยายตัวไปสู่เศรษฐกิจสาขาอื่น ๆ อย่าง กว้างขวาง หลังจากรัฐบาลศักดินาของไทยถูกบังคับให้ เปิดประเทศ ยกเลิกการค้าแบบผูกขาด และติดต่อกับชาย กับพ่อค้าต่างชาติได้อย่างเสรีแล้ว การผลิตเพื่อขายใน สาขาเศรษฐกิจเหล่านี้ มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เศรษฐกิจ สาขาการค้าทางภาคใต้ขยายตัวอย่างคึกคักขึ้นตามท่าเรือ และค้อย ๆ ขยายออกไปยังชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์กลาง ของเส้นทางคมนาคมขนส่งทางเรือ และทางบก การ ขยายตัวของเศรษฐกิจสาขาการค้ามีส่วนทำให้โครงสร้าง เศรษฐกิจของภาคใต้ เปลี่ยนแปลงไปหลายประการคือ

ประการแรก ทำให้เศรษฐกิจของภาคใต้ กลายเป็นส่วนหนึ่ง ในโครงสร้างเศรษฐกิจโลกทุนนิยม ตะวันตกโดยอัตโนมัติ เพราะการผลิตเพื่อขายทางภาค ใต้ เกิดจากการกระตุ้นของการขยายตัวของ การสะสม ทุนนิยมศูนย์กลาง เข้ามายังภาคใต้ สินค้าที่ผลิตเพื่อขาย ทางภาคใต้ไม่ว่าจะเป็นตึก ยางพารา สัตว์น้ำ และ อื่น ๆ ก็เพื่อจำหน่ายในตลาดโลก ได้แก่ประเทศทุนนิยม กลางทั้งดิน กล่าวคือภาคใต้มีบทบาทผลิตสินค้าขั้นปฐม

สินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงาน ของประเทศกัมพูชา ศูนย์กลาง ภาวะทางเศรษฐกิจของภาคใต้ส่วนหนึ่งจะขึ้นลงตามภาวะเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะราคายางพารา และดีบุก เป็นต้น

ประการที่ 2 หลังจากเปิดประเทศไม่นาน เพียง 2-3 ทศวรรษ รัฐบาลศักดินาไทยก็เริ่มเคลื่อนไหวเพื่อปรับระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการขยายตัว ของเศรษฐกิจการค้า และการเปิดประเทศโดยมีการปฏิรูประบบการเก็บภาษีแบบเก่า แบบให้เจ้าภาษีเงินผูกขาดไปเก็บมาเป็นหลวงทั้งหมด ซึ่งผลที่ติดตามก็คือ มีการปฏิรูปโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองการปกครองของรัฐบาล ศักดินาไทยเสียใหม่ เพื่อรวบอำนาจ การตัดสินใจ และการบังคับบัญชาไปรวมศูนย์ไว้ที่รัฐบาลกลาง ทั้งทางด้าน การเมือง การปกครอง สังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อสร้างรัฐประชาชาติขึ้นมา ภายใต้การปกครองของ รัฐบาลศักดินาธรรมชาญ เป็นผลให้เกิดการชุติรตอการจาก ชุมชนต่าง ๆ ทางภาคใต้รุนแรงยิ่งขึ้น ราษฎรทางภาค ใต้ต้องเสียภาษีอากรชนิดต่าง ๆ ตามที่รัฐบาลกำหนด ประมาณ 30 ชนิด มีการจับจองที่ดินในชุมชนต่าง ๆ สร้างขึ้นเป็นตลาดของหลวง ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และเงินภาษีที่เก็บได้มากกว่า 2 ส่วนใน 3 ส่วนที่ต้องส่งเป็นรายได้ของรัฐบาล นับว่าเป็นการเริ่มต้นยุคแห่งการชุติรตอตัวเมืองต่าง ๆ โดย เมืองหลวง จะมีการกล่าวกันจนถึงบัดนี้ว่า "กรุงเทพฯ คือประเทศไทย" ซึ่งได้ก่อให้เกิดและ สร้างสมันท์หาต่าง ๆ ไร่มากมาย อย่างที่พบเห็นกันใน ปัจจุบัน เป็นต้นว่า นักหาการกระจัดตัวทางเศรษฐกิจใน ส่วนกลาง นักหาชนบทยากจน นักหาผู้ก่อการร้าย นักหา ความต้อยหัตถ์ และนักหาความไม่เสมอภาค และเป็น ธรรมในสังคม

ประการที่ 3 การผลิตเพื่อขายได้ขยายตัว จากเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ ไปยังเศรษฐกิจสาขาพืชผล โดยเฉพาะการปลูกยางพารา มะพร้าว กาแฟ ปาล์ม- น้ำมัน และสวนผลไม้ ก่อให้เกิดการบุกเบิกที่ดินจำนวน

มหาศาลเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ ก่อนเปิดประเทศมี การใช้ที่ดินเพื่อปลูกข้าว และพืชผลเพื่อยังชีพประมาณ 1 ล้านไร่ แต่หลังจากเปิดประเทศแล้วมีการใช้ที่ดินปลูกพืช เพื่อขายไม่ต่ำกว่า 10 ล้านไร่ รวมทั้งพื้นที่ปลูกข้าว เพื่อยังชีพอีกประมาณ 4 ล้านกว่าไร่ มีการใช้ที่ดินปลูก พืชถึงประมาณ 14 ล้านไร่ นับว่าเป็นการบุกเบิกที่ดิน ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ภาคใต้ ซึ่งมีประชากรใน ปัจจุบันไม่ถึง 6 ล้านคน

ประการที่ 4 ก่อให้เกิดการสะสมทุนขึ้นมา ทั้งภาคเอกชนและรัฐบาล จากการชุติรตอผลผลิตส่วนเกิน และราคาสินค้า โดยเฉพาะในกระบวนการผลิต และ จำหน่ายแร่ดีบุกกับยางพารา ไปยังผู้บริโภคในประเทศ กัมพูชาศูนย์กลาง ทางฝ่ายเอกชนได้เกิดนายทุนขึ้น 2 ประเภทคือ นายทุนเงินผู้ทำการผลิต และค้าดีบุกรายย่อย หรือขนาดกลาง กับนายทุนต่างชาติตะวันตก ผู้ทำการ ผลิตและค้าดีบุกรายใหญ่ นายทุนเงินหลายตระกูลได้สะสม ทุนมาตั้งแต่การหาเหมืองแร่แบบเก่า แล้วขยายกิจการ ออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นนายทุนเหมืองแร่ใหญ่ อยู่ในปัจจุบัน เป็นต้นว่า ตระกูลบุญสูง ตระกูลหงส์หยก และตระกูลอื่น ๆ สำหรับนายทุนต่างชาติตะวันตกได้ เข้ามาลงทุนโดยใช้เครื่องมือ และกรรมวิธีการผลิตแบบ ทันสมัย ถ้าไรส่วนใหญ่ส่งกลับไปยังบริษัทในเมืองแม่ เพื่อ สะสมทุนขยายการชุติรตอออกไปอีก อีกส่วนหนึ่งใช้ลงทุน เพื่อขยายการผลิตในภาคใต้จนเติบโตใหญ่ขึ้นมา มีอิทธิพลสูง มาก ในภาครัฐบาลมีการชุติรตอผลผลิตส่วนเกินในรูปของ ค่าธรรมเนียม ภาษี และค่าภาคหลวงในอัตราที่สูงมาก ประมาณร้อยละ 30 ของราคาแร่ดีบุก และยางพารา ที่ส่งออก ปืนหนึ่ง ๆ รัฐบาลได้รับเงินในรูปต่าง ๆ เหล่า นี้หลายพันล้านบาท เพื่อนำไปใช้ในกาบริหารและพัฒนา ประเทศในโครงการต่าง ๆ ในส่วนกลางมากกว่าภาคใต้ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจอย่างมากนาย ระหว่างชนบทกับเมือง และหัวเมืองทางภาคใต้กับเมือง หลวง จึงเป็นสิ่งที่จะต้องรับแก้ไขอย่างเร่งด่วนด้วย

ประการสุดท้าย ทำให้เศรษฐกิจสาขา

การค้า ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งของระบบทุนนิยมขยายตัว และ
แทรกซึมเข้าไปในชนบทของภาคใต้แทบทุกหมู่บ้าน การ
ผลิตสินค้าขยายออกครอบคลุมไปทั่วชนบทเกษตรกร โดย
เฉพาะชาวไร่ ชาวนา และชาวประมง จะทำการ
ปลูกพืช หรือผลิตสินค้าเพื่อขายเอาเงินไปซื้อสินค้าอุปโภค
บริโภคอื่น ๆ โดยผ่านกลไกตลาดแบบทุนนิยมมากขึ้น
เรื่อย ๆ ทำให้เศรษฐกิจสาขาการค้าแผ่ขยายเข้าไปใน
ชนบทภาคใต้อย่างกว้างขวาง สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของ
ทุนนิยมที่มีต่อการผลิตภาคเกษตรกรรมมากขึ้น แต่ไม่อาจ
สรุปได้ว่า อิทธิพลของการค้าแบบทุนนิยม จะผลักดันให้
การผลิตภาคเกษตรกรรมเป็นแบบทุนนิยมไปด้วย เพราะ
การค้าเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการหมุนเวียน ไม่ได้
อยู่ในกระบวนการผลิต จึงไม่ได้สร้างวัตถุดิบ หรือ
มูลค่าอันใดให้แก่สังคม การค้าไม่ได้เป็นปัจจัยหลักใน
การกำหนดรูปแบบการผลิตของสังคม แต่การค้าจะมี
บทบาททางอ้อมในการกระตุ้นให้การผลิตขยายตัว และ
สร้างเงื่อนไขอันจำเป็นเบื้องต้นให้แก่การผลิตแบบทุนนิยม

ลำพังการค้าเอง ไม่สามารถทำลายรูปแบบการผลิตเก่า
และนำรูปแบบการผลิตทุนนิยมเข้าแทนที่ได้ เพราะการ
เกิดขึ้นของการผลิตแบบทุนนิยม ขึ้นอยู่กับโครงสร้าง
ภายในของรูปแบบการผลิตเป็นสำคัญ เมื่อรูปแบบการผลิต
ภาคเกษตรของภาคใต้อันใหญ่ยังเป็นแบบเก่า ความ
สัมพันธ์ทางการผลิต ยังเป็นไปตามระบบอุปถัมภ์เป็นส่วน
ใหญ่ โดยเฉพาะการพึ่งพิงระบบราชการ และนายทุน
ต่างชาติ โครงสร้างของเศรษฐกิจภาคใต้จึงประกอบ
ด้วยการผลิต 2 รูปแบบ ข้างบนคลงกันไปคือแบบศักดินา
ซึ่งมีลักษณะเหนือกว่าอยู่ในภาคเกษตรกรรม และแบบทุน
นิยม ซึ่งปรากฏอยู่ในเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ อุตสาห-
กรรม และบางส่วนของภาคเกษตรกรรม ซึ่งยังคงมี
ปริมาณและคุณภาพไม่เหนือกว่ารูปแบบการผลิตแบบศักดินา
สภาพของสังคมภาคใต้อันปัจจุบัน จึงเป็นสังคมระยะผ่านจาก
ศักดินาไปสู่ทุนนิยมหรือเรียกรวม ๆ ว่า "สังคมกึ่งศักดินา
กึ่งทุนนิยม"

ศูนย์วิทยุทรัพยากร บรรณานุกรม

- กรรยาง กอง กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สัตติยางประเทศไทย ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 2525.
 ฌมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช 2520.
 กองทุนส่งเสริมเศรษฐกิจ สำนักรงาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ข่าวกองทุนเสวนายาง ปีที่ 20 ฉบับที่ 77 มกราคม
 2525.
 เกษตรและสหกรณ์ภาคใต้ สำนักรงาน ข้อมูลปริมาณน้ำฝนของภาคใต้รายจังหวัดปี 2512-2523, สงขลา โรเนียวเย็บเล่ม
 2525.
 สติติการเกษตรที่สำคัญ ๆ ในจังหวัดภาคใต้, สงขลา โรเนียวเย็บเล่ม, มิถุนายน 2521.
 ชัยคัย บุรุษพันธ์, ไทยมุสลิม, กรุงเทพมหานคร เพรพิจาชา 2519.

- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงาน เศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 มีนาคม 2517.
เศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ 17 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2523.
- ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. สถาบันพระมหากษัตริย์, กรุงเทพมหานคร แสงรุ่งการพิมพ์, 2523.
- คุรุสภา องค์การค้ำ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 กรุงเทพมหานคร คุรุสภา ลาดพร้าว, 2515.
- ฉัตรวิทย์ นาดสุภา และคณะ เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, กรุงเทพมหานคร สร้างสรรค์ 2525.
- ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25, กรุงเทพมหานคร เรื่องศิลป์, 2523.
ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2452 ด้านสังคม, กรุงเทพมหานคร เรื่องศิลป์, 2521.
- ชัยอนันต์ สมุทวิมข อุษณาการทางการเมือง, กรุงเทพมหานคร กรุงสยามการพิมพ์, 2517.
- ชัยอนันต์ สมุทวิมข และชัชตยา กรวาสุต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย, กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช, 2518.
- ชัยอนันต์ สมุทวิมข และสุวดี เจริญพงศ์, การเมืองการปกครองสมัยใหม่, กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2522.
- คอนแอมค์ (นามแฝง) ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้จะแก้อย่างไร, กรุงเทพมหานคร อักษรบัณฑิต, 2523.
- ตีตม โจ้วศิริวิณี บรรณาธิการ, เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและพัฒนา, กรุงเทพมหานคร สร้างสรรค์, 2525.
 ธรรมศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน 2524.
 ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2525.
 ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 มิถุนายน 2525.
- นครศรีธรรมราช วิทยาลัยครู รายงานผังแผนที่ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, กรุงเทพมหานคร กรุงสยามการพิมพ์, 2521.
- เน้ซซั จจำกัด, บริษัท ชีวิตและผู้คน 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์, กรุงเทพมหานคร นคร บพิตรการพิมพ์, 2525.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, กรุงเทพมหานคร เจริญธรรม, 2523.
- นักสู้ประชาชาติ, กอง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดปี 2523, กรุงเทพมหานคร ม.ป.พ.
- ปรีชา เปี่ยมพงษ์สาคันต์ ความแปลกแยกและปัญหาชนชั้นในระบอบสังคมนิยม, กรุงเทพมหานคร เจริญวิทยการพิมพ์, 2526.
- ผู้เฒ่นราษฎร์, สภา สำเนารายงานของคณะกรรมการวิสามัญ เรื่องการศึกษาสถานภาพใน 3 จังหวัดภาคใต้, กรุงเทพมหานคร พิมพ์โรเนียว, 2522.
- พารา ฉบับวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2526.
- พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ ศูนย์ ข่าวเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2525.
หัวเนียบโรงงานอุตสาหกรรมภาคใต้, ปี 2524 เล่ม 1-3 สงขลา โรเนียวเย็บเล่ม, 2525.
รายงานการศึกษาอุตสาหกรรมยางพารา, สงขลา โรเนียวเย็บเล่ม, ม.ป.พ.
- เมืองโบราณ, ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-กันยายน 2521.
- พริยะ ไกรฤกษ์ ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19, กรุงเทพมหานคร อัมรินทร์การพิมพ์, 2528.
- วิจัยการยาง หาดใหญ่, ศูนย์ การส่งเสริมและการพัฒนายาง, สงขลา เอกสารโรเนียวของศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่, มีนาคม 2525.
- วิจัยสังคมไทย'25, กลุ่ม เส้นทางสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร เซนเตอร์บัลติกเคเตอร์, 2526.

- วิเชียร ณ นคร และคณะ นครศรีธรรมราช, กรุงเทพมหานคร อักษรสัมพันธ์, 2521.
- วิทยาศาสตร์การเกษตรแห่งประเทศไทย สมาคม ยางพารา 2517, กรุงเทพมหานคร ครูสภา ลาดพร้าว, 2519.
- เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สถิติการเกษตรของประเทศไทยปีเพาะปลูก 2523/24, กรุงเทพมหานคร, 2525.
- เศรษฐกิจการพาณิชย์, กรม กระทรวงอุตสาหกรรม ภาวะเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ของประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร อักษรไทย, 2523.
- เศรษฐศาสตร์การเมือง, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2524.
- _____ , ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มิถุนายน-สิงหาคม 2525.
- เศรษฐศาสตร์การเมือง, กลุ่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์, 2525.
- เศรษฐกิจสยามใหม่, ฝ่าย ไทย : สภาทังเมืองขึ้น, กรุงเทพมหานคร บพิธการพิมพ์, 2525.
- เศรษฐกิจสยาม (นามแฝง) โรงงาน-บ้านนา, กรุงเทพมหานคร เจวิปริยการพิมพ์, 2523.
- สงบ ส่งเมือง การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2310-2444, สงขลา โครงการบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2522.
- _____ ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมืองการปกครองปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะภูมิภาคใต้, สงขลา โรเนียวเย็บเล่ม, 2525.
- สมชัย วงศาภาคย์ บรรณาธิการ ลัทธิอาณานิคมแบบใหม่ในเอเชียอาคเนย์, กรุงเทพมหานคร ปุยม้าย, 2524.
- สมบัติ จักรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทมาธิ ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร บรรณาธิจ, 2523.
- สมภาพ มานะรังสรรค์ บรรณาธิการ การขยายตัวของระบบทุนนิยมในประเทศไทย (พ.ศ. 2488-ปัจจุบัน), กรุงเทพมหานคร สร้างสรรค์, 2524.
- _____ เศรษฐกิจแบบไทยไทย, กรุงเทพมหานคร สร้างสรรค์, 2524.
- สมสมัย ศรีศุทธพรหม (จิตร ภูมิศักดิ์) โฉมหน้าศักดินาไทย, กรุงเทพมหานคร สภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2517.
- สยามนิกร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 69 2 16 มกราคม 2522.
- _____ ปีที่ 3 ฉบับที่ 111 13 สิงหาคม 2522. ฉบับที่ 111
- _____ ปีที่ 3 ฉบับที่ 137 14 มกราคม 2523.
- สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, ปีที่ 29 ฉบับที่ 24 5 ธันวาคม 2525
- สยามใหม่, ปีที่ 1 ฉบับที่ 36 24 กรกฎาคม 2525
- _____ ปีที่ 1 ฉบับที่ 56 10 ธันวาคม 2525
- สุรศักดิ์ วัชรฤกษ์ วิวัฒนาการแห่งสังคมสยามภาคต้น, กรุงเทพมหานคร รุ่งเรืองการพิมพ์, 2524.
- สวนยาง, องค์การ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานประจำปีการบัญชี 2522, กรุงเทพมหานคร ราชทัณฑ์, 2524.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453), กรุงเทพมหานคร ราชทัณฑ์, 2524. สร้างสรรค์, 2524.
- สุรชาติ บำรุงสุข สหรัฐอเมริกากับระบบทหารในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร อัมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- เสริมลาภ วสุวัต อุตสาหกรรมการผลิตยางธรรมชาติของประเทศไทย, สงขลา เอกสารโรเนียวของศูนย์วิจัยการยาง

หาคใหญ่, ม.ป.พ.

รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, ปีที่ 10 ฉบับที่ 4 เมษายน 2520.

หาญ สีเกษร, พลโท นโยบายตำรวจมณฑล, สงขลา แก่นใบปลิวของ กอ.รมม. จังหวัดสงขลา, 2525.

แห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้, ธนาคาร รายงานภาวะเศรษฐกิจและการเงินภาคใต้ปี 2519-2524 สงขลา หิมพ์-
โรเนียว 2519-2524.

ฮอล, ดี.จี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวราวุฒา สนิทวงศ์ และคณะ
กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

เชิงอรรถ

¹ กลุ่มวิจัยสังคมไทย 25 เส้นทางสังคมไทย, หน้า 221-222.

² เอ็ด เวลส์ "โครงสร้างทางชนชั้นของกำลังแรงงานไทย และลักษณะของสังคมไทย" เศรษฐกิจไทย :
โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง หน้า 216.

³ คุรายสะเอียตจาก สงบ ส่งเมือง การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอน
ต้น พ.ศ. 2310-2444 หน้า 52-53.

⁴ สงบ ส่งเมือง ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมือง-
การปกครองปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้, หน้า 78-79.

⁵ วิชา เศรษฐบุตร "กิจการเหมืองแร่ยุครัตนโกสินทร์" ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์,
หน้า 285.

⁶ วิชา เศรษฐบุตร "กิจการเหมืองแร่ยุครัตนโกสินทร์" ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์,
หน้า 285-286.

⁷ สงบ ส่งเมือง ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมือง-
การปกครองปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้, หน้า 77-102.

⁸ สุธี ประศาสน์เศรษฐ "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี" เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลง
และพัฒนา, หน้า 31-32.

⁹ สงบ ส่งเมือง ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมือง-
การปกครองปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้, หน้า 86.

¹⁰ กลุ่มวิจัยสังคมไทย'25, เส้นทางสังคมไทย, หน้า 30-32.

¹¹ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย ในรอบ 200 ปี" เศรษฐกิจไทย : การ
เปลี่ยนแปลงและพัฒนา, หน้า 44.

- ¹² สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี" เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา, หน้า 39-40.
- ¹³ กิตติกุล ตัษะพงศ์, "ความตกลงตีบู่ระหว่างประเทศ" เศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย, 22 (3) มีนาคม 2525, หน้า 37-38.
- ¹⁴ วิชา เศรษฐบุตร์ "กิจการเหมืองแร่ยุคคริสต์โกสิเออร์" ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสิเออร์, หน้า 292-293.
- ¹⁵ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ การส่งเสริมและการพัฒนายาง, มีนาคม 2525, หน้า 1 เอกสารโรเนียว
- ¹⁶ สมาคมวิทยาศาสตร์การเกษตรแห่งประเทศไทย ยางพารา 2517, รายงานการสัมมนาเรื่อง การเร่งรัดการผลิตและพัฒนาของประเทศไทย, หน้า 47.
- ¹⁷ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ การส่งเสริมและพัฒนาสวนยาง, มีนาคม 2525, หน้า 1 (เอกสารโรเนียว)
- ¹⁸ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ การส่งเสริมและการพัฒนายาง, มีนาคม 2525, เอกสารโรเนียว, หน้า 2-3.
- ¹⁹ สมาคมวิทยาศาสตร์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ยางพารา 2517, รายงานการสัมมนาเรื่อง การเร่งรัดการผลิตและพัฒนาของประเทศไทย, หน้า 131-132.
- ²⁰ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ การส่งเสริมและการพัฒนายาง, มีนาคม 2525, เอกสารโรเนียว, หน้า 1-2 และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี" เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา, หน้า 40.
- ²¹ องค์การสวนยาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานประจำปีการันต์ 2522, หน้า 1-4.
- ²² องค์การสวนยาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานประจำปีการันต์ 2522, หน้า 1-2.
- ²³ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี", เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา, หน้า 45.
- ²⁴ เสริมลาภ วสุรัตน์ "อุตสาหกรรมการผลิตยางธรรมชาติของประเทศไทย", เอกสารโรเนียว, หน้า 1.
- ²⁵ กองการยาง กรมวิชาการเกษตร สถิติยางประเทศไทย, หน้า 15-16.-
- ²⁶ ศูนย์วิจัยการยางหาดใหญ่ การส่งเสริมและการพัฒนายาง มีนาคม 2525, หน้า 2-3 (เอกสารโรเนียว)
- ²⁷ สำนักกองทุนสงเคราะห์สวนยาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ข่าวกองทุนสวนยาง 20 (77) มกราคม 2525 หน้า 3-5.
- ²⁸ ศูนย์วิจัยการยาง หาดใหญ่ การส่งเสริมและการพัฒนาสวนยาง, เอกสารโรเนียว มีนาคม 2525, หน้า 4.

- 29 เอกสารโรเนียว รายชื่อคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกสามัญของสมาคมพ่อค้าชาวไทย
- 30 ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ รายงานการศึกษาอุตสาหกรรมยางพารา, หน้า 23-26.
- 31 กองการยาง กรมวิชาการเกษตร สถิติยางประเทศไทย 10 (2) หน้า 14, 16 และธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ สถานการณ์เศรษฐกิจการเงินภาคใต้ปี 2524 หน้า 9.
- 32 เสริมลาภ วสุรัตน์, อุตสาหกรรมการผลิตยางธรรมชาติของประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 2.
- 33 ด., หน้า 2-3.
- 34 อัทสนี สิริยากรฯ "การเกษตรไทย : การประมง" ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 319.
- 35 วิวัฒน์ ไบ้แก่นสาร "ภาวะอุตสาหกรรมประมงทะเลไทย", รายงานเศรษฐกิจ ธนาคารกรุงไทย, 10 (4) เมษายน 2520, หน้า 62.
- 36 ดูรายละเอียดจาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 17 (5) กันยายน-ตุลาคม 2523 และ 18 (4) กรกฎาคม-สิงหาคม 2524.
- 37 ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคใต้ ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมภาคใต้ปี 2524, หน้า (7)
- 38 กลุ่มวิจัยสังคมไทย'25, เส้นทางสังคมไทย, หน้า 221-222.
- 39 เรื่องเดียวกัน, หน้า 224.
- 40 กลุ่มวิจัยสังคมไทย'25; เส้นทางสังคมไทย, หน้า 64-65.
- 41 ดูรายละเอียดจาก ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ความแปลกแยกและปัญหาชนชั้นในระบบสังคมนิยม, เจวิวิทย์การพิมพ์, 2526.

สมัครเป็นสมาชิกวารสาร เศรษฐศาสตร์การเมือง

คุ้มค่าเกินกว่าที่คุณคิด

